

Вісник

Верховного Суду України

**Про судові рішення
у цивільній справі**

У Раді суддів України

**Практика розгляду
кримінальних справ
про злочини, склад яких
передбачено ст. 366
Кримінального кодексу
України (службове
підроблення)**

**Суддівський імунітет
як гарантія об'єктивного
і неупередженого правосуддя
в державі**

1(113)'2010

ОФІЦІЙНЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ
ВИХОДИТЬ ДВАНАДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засноване 22 липня 1994 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 14 жовтня 2009 р. № 3-05/4 наукові статті, опубліковані у журналі, на підставі висновку експертної ради з юридичних наук, окремо у кожному конкретному випадку за поданням спеціалізованої вченої ради, зараховуються як фахові в галузі юридичних наук

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Пилипчук П.П. — Перший заступник Голови Верховного Суду України, голова Ради суддів України, заслужений юрист України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Барбара В.П. — голова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Бейцун І.В. — начальник управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України, кандидат юридичних наук;

Бень А.Б. — начальник управління забезпечення видавничої діяльності Верховного Суду України, заслужений журналіст України;

Волков О.Ф. — голова Військової судової колегії Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Городовенко В.В. — голова Апеляційного суду Запорізької області, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Губар Л.О. — начальник відділу міжнародного співробітництва Верховного Суду України;

Закалюк А.П. — доктор юридичних наук, професор, академік АПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Кіреєва Н.О. — кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України;

Когут С.П. — (відповідальний секретар);

Короткевич М.Є. — голова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Кузнєцова Н.С. — доктор юридичних наук, професор, академік АПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Мельник М.І. — керівник служби Голови Верховного Суду України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Мищенко С.М. — суддя Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Ромовська З.В. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Романюк Я.М. — суддя Верховного Суду України, секретар Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, заслужений юрист України;

Селіванов А.О. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрНУ, заслужений юрист України;

Сенін Ю.Л. — суддя Верховного Суду України, секретар Пленуму Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Сердюк В.В. — начальник управління забезпечення діяльності Судової палати у господарських справах, кандидат юридичних наук, доцент;

Сірий М.І. — кандидат юридичних наук;

Терлецький О.О. — заступник голови Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Хавронюк М.І. — заступник керівника апарату—начальник правового управління Верховного Суду України, доктор юридичних наук, заслужений юрист України;

Шахун В.І. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Шумило М.Є. — доктор юридичних наук, професор;

Ярема А.Г. — заступник Голови Верховного Суду України, заслужений юрист України (заступник голови редакційної колегії)

2 Вищий адміністративний суд України з гаранта законності перетворюється на загрозу демократичним виборам Президента України

Інформація про прес-конференцію, яка відбулася у Верховному Суді України 14 січня 2010 р.

The High Administrative Court of Ukraine is being transformed from the guarantor of legitimacy into the threat to democratic Presidential election

Information on the press-conference, which took place at the Supreme Court of Ukraine on 14 January 2010

2 Звернення Голови Верховного Суду України до Президента України з приводу ситуації, що склалася з організаційним керівництвом діяльністю Вищого адміністративного суду України

Address of the Chairman of the Supreme Court of Ukraine to the President of Ukraine on existing situation in organizational direction of the High Administrative Court of Ukraine

4

У Пленумі Верховного Суду України *At the Plenary Supreme Court of Ukraine*

4 Про судове рішення у цивільній справі *Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14*

On a court decision in civil case
Resolution of the Plenary Supreme Court of Ukraine, No. 14 of 18 December 2009

10 Луспенник Д.Д. Законність, обґрунтованість і справедливості судового рішення — основні чинники авторитету судової влади (коментар)

Luspenyuk D.D. Legality, reasonableness and fairness of the court decision—main principles of judicial power prestige (comment)

13 Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 16

On amending Resolution of the Plenary Supreme Court of Ukraine, No. 4 of 26 April 2002 "On judicial practice in cases on crimes in the sphere of traffic in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors"
Resolution of the Plenary Supreme Court of Ukraine, No. 16 of 18 December 2009

15

У Раді суддів України

At the Council of Judges of Ukraine

17

Судова практика

Judicial Practice

17 Рішення у цивільних справах

Decisions in civil cases

20 Рішення в адміністративних справах

Decisions in administrative cases

23 Рішення у господарських справах

Decisions in commercial cases

26 Рішення у кримінальних справах

Decisions in criminal cases

31

У судових палатах

At the Judicial Chambers

31 Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення)

Practice of handling criminal cases on crimes, components of which are provided for by Article 366 of the Criminal Code of Ukraine (forgery by an official)

44

Проблеми судово-правової реформи

Issues of Judicial-Legal Reform

44 Константий О.В. Суддівський імунітет як гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя в державі

Konstantyi O.V. Judicial immunity as a guarantee of unbiased and impartial justice in the state

Міжнародні зв'язки

International Co-operation

Редакція не завжди поділяє думку авторів статей. За точність наведених у статтях даних, посилань на нормативні акти й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів здійснюється за письмовим дозволом голови редакційної колегії з обов'язковим посиланням на джерело

З деякими матеріалами журналу можна ознайомитися на web-сайті Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>

Адреса редакції:

01024 Київ 24, вул. П. Орлика, 4^а,
кімн. 121, 231

Телефони:

голова редакційної колегії (44) 253–3502,
відповідальний секретар (44) 253–1683,
редактори (44) 253–7081, 253–1683,
група технічного забезпечення
(44) 253–0687

E-mail: editor@scourt.gov.ua

Редактори:

**А.В. Гончарук, С.П. Когут,
П.О. Мусієнко, Р.В. Парубець**

Комп'ютерний набір:

І.П. Балан

Верстка:

С.І. Самкова, В.М. Горобченко

Репрографія:

В.М. Горобченко

Фото:

П.О. Мусієнко

Переклад англійською:

О.В. Гунько

Видавець:

ТОВ «Видавництво «Істина»

04073 Київ 73, вул. Сирецька, 38.

Телефони: (44) 468–3131, 468–0999, 468–5973.

E-mail: istina_book@ukr.net

Віддруковано:

ТОВ Друкарня «Літера»

03038 Київ 38, вул. Нововокзальна, 41.

Телефон (факс): (44) 502–6808

Підписано до друку 18.01.2010

Формат 60×90/8. Друк офсетний.

Обл.-вид. арк. 6,62. Умовн. друк. арк. 5,58.

Зам. 283.

Наклад 4300 прим. Ціна договірна

Вищий адміністративний суд України з гаранта законності перетворюється на загрозу демократичним виборам Президента України

На цьому Голова Верховного Суду України В. Онопенко та голова Ради суддів України П. Пилипчук наголосили на прес-конференції, що відбулася 14 січня 2010 р.

Особлива небезпека ситуації, що склалася з організаційним керівництвом діяльністю Вищого адміністративного суду України (ВАСУ), зумовлюється тією роллю, яку виконує цей суд у забезпеченні захисту виборчих прав громадян України під час проведення виборів Президента України, зауважив В. Онопенко. Адже якщо виборчий спір розглядатиме сформована у нелегітимний спосіб колегія суддів ВАСУ, то чи можна вважати легітимним рішення цієї колегії?

Отже, унаслідок порушення закону при здійсненні організаційного керівництва діяльністю цього суду створено передумови для поставлення під сумнів законності виборчого процесу та результатів народного волевиявлення на виборах президента України, наголосувалося на прес-конференції.

Факт припинення повноважень О. Пасенюка як Голови ВАСУ визнали і Рада суддів адміністративних судів, і президія ВАСУ, і конференція суддів адміністративних судів України, нагадав журналістам П. Пилипчук. А якщо скінчилися повноваження, посада стає вакантною. Отже, перший заступник Голови ВАСУ М. Сірош, поклавши на себе виконання обов'язків Голови ВАСУ, діяв у повній відповідності до норм Закону України «Про судоустрій України»: у разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його обов'язки

виконує перший заступник голови суду, а за його відсутності — один із заступників голови цього суду відповідно до розподілу обов'язків.

Цей порядок не може бути змінений інакше, як шляхом внесення змін до вказаного Закону, наголосив Голова Верховного Суду України.

Ніколи раніше з часу прийняття Закону про судоустрій (2002 р.) у голів судів, повноваження яких закінчувалися, не виникало двоякого тлумачення названих норм закону, зауважив П. Пилипчук. Тож у ситуації з О. Пасенюком спрацьовують або політична заангажованість, або ж особисті амбіції, переконаний голова Ради суддів України.

Легітимним в.о. Голови ВАСУ за законом є його перший заступник М. Сірош. Це є очевидним і однозначним, що й визнали, зокрема, Рада суддів та Вища кваліфікаційна комісія суддів України, повідомив представникам мас-медіа В. Онопенко. Він також поінформував, що член Вищої ради юстиції О. Волков звернувся до Вищої ради юстиції з поданням про звільнення О. Пасенюка з посади судді ВАСУ за грубе порушення присяги.

На завершення зустрічі В. Онопенко висловив упевненість, що дану ситуацію все ж таки вдасться спрямувати в правове русло, аби вищий спеціалізований суд з гаранта законності не перетворився на основну загрозу демократичним і чесним виборам Президента України.

Звернення Голови Верховного Суду України до Президента України з приводу ситуації, що склалася з організаційним керівництвом діяльністю Вищого адміністративного суду України

Шановний Вікторе Андрійовичу!

Звернутися до Вас як гаранта додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина змушує ситуація, яка склалася з організаційним керівництвом діяльністю Вищого адміністративного суду України і яка вже має негативні наслідки для судового захисту гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Йдеться про незаконне здійснення (фактично — привласнення) повноважень Голови Вищого адміністративного суду України суддею цього суду Пасенюком О.М.

22 грудня 2009 р. закінчився передбачений законом 5-річний строк перебування Пасенюка О.М. на посаді Голови Вищого адміністративного суду України. З 23 грудня 2009 р. ця посада є вакантною, а суддя Пасенюк О.М. не вправі виконувати обов'язки Голови цього суду. Порядок виконання обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України у такому випадку чітко визначено законом. Згідно з ч. 5

ст. 41 Закону України «Про судоустрій України» у разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його обов'язки виконує перший заступник голови суду, а за його відсутності — один із заступників голови цього суду відповідно до розподілу обов'язків. Цей порядок не може бути змінений інакше, як шляхом внесення змін до вказаного Закону.

Слід зазначити, що закон містить імперативний припис і передбачає не право, а обов'язок першого заступника голови вищого спеціалізованого суду, а за його відсутності — відповідного заступника у такому випадку приступити до виконання обов'язків голови вищого спеціалізованого суду. 23 грудня 2009 р. першим заступником Голови Вищого адміністративного суду України Сірошем М.В. у повній відповідності з вимогами вказаної норми Закону видано наказ про те, що він приступає до виконання обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України. Таким чином, за вказаних обставин перший заступник Голови цього суду Сірош М.В. є єдиним повноважним суб'єктом виконання обов'язків Голови Вищого адміністративного суду.

Натомість, діючи всупереч Конституції та законам України, Пасенюк О.М. вчинив ряд дій та прийняв ряд рішень, спрямованих на протиправне привласнення повноважень Голови Вищого адміністративного суду України та перешкодження законному виконанню обов'язків Голови цього суду першим заступником Голови Вищого адміністративного суду України Сірошем М.В.

Так, 21 грудня 2009 р. своїм наказом ще тоді голова Вищого адміністративного суду України Пасенюк О.М. призначив себе «виконуючим обов'язки Голови Вищого адміністративного суду України», а 25 грудня 2009 р., уже будучи в статусі звичайного судді і не перебуваючи на жодній адміністративній посаді у цьому суді, видав інший наказ, яким проголосив себе «повноцінним» Головою цього суду. При цьому як на підставі для таких рішень Пасенюк О.М. послався на надумані обставини, які жодним чином не можуть змінити його правовий статус і не мають відношення до ситуації із закінченням строку перебування його на адміністративній посаді у Вищому адміністративному суді України. Це стосується прийнятих з цього питання

рішень неповноважними суб'єктами (президією Вищого адміністративного суду України, конференцією суддів адміністративних судів, самим Пасенюком О.М.). Вказані рішення є незаконними по суті і не можуть мати жодних правових наслідків. Це також стосується й вилучених Пасенюком О.М. на свою користь рішень Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2009 та від 22 грудня 2009 р. № 43-рп/2009, які стосуються не закінчення строку перебування на посаді голови суду, а зовсім інших питань — призначення судді на посаду голови суду, заступника голови суду та звільнення його з цих посад.

Таким чином, Пасенюк О.М. самовільно продовжив собі передбачений Законом України «Про судоустрій України» (ч. 5 ст. 20) 5-річний строк перебування на посаді Голови Вищого адміністративного суду України.

Крім того, Пасенюк О.М. активно перешкоджає законному виконанню обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України першим заступником Голови цього суду Сірошем М.В. З неправомірним використанням статусу Голови Вищого адміністративного суду України ним фактично заблоковано організаційне керівництво цим судом відповідно до закону. Так, за відсутності адміністративних повноважень Пасенюком О.М. видано розпорядчі акти про скасування наказів першого заступника Голови Вищого адміністративного суду України Сіроша М.В., виданих на виконання вимог ч. 5 ст. 41 Закону України «Про судоустрій України». Після закінчення 22 грудня 2009 р. у нього повноважень Голови Вищого адміністративного суду України Пасенюком О.М. не передано виконуючому обов'язки голови цього суду Сірошу М.В. відповідних документів та печатки суду. Продовжуючи неправомірно використовувати статус Голови Вищого адміністративного суду України та пов'язані з ним можливості Пасенюк О.М. фактично продовжує керувати організацією роботи судових палат суду, апарату суду, вирішувати кадрові і фінансові питання та здійснювати інші повноваження, які за законом за вказаних вище обставин має здійснювати перший заступник Голови цього суду.

Такі дії вчиняються Пасенюком О.М. свідомо, з відвертим ігноруванням чітких та однозначних положень закону, неодноразових звернень Ради суддів України, Президії Ради суддів України та Голови Верховного Суду України щодо необхідності неухильного дотримання вимог Конституції та законів України при вирішенні питань, пов'язаних зі здійсненням організаційного керівництва діяльністю Вищого адміністративного суду України після закінчення повноважень Голови цього суду. Крім того, в них вбачаються ознаки незаконного привласнення владних повноважень, перевищення влади, втручання у здійснення правосуддя.

У результаті незаконних дій Пасенюка О.М. організація діяльності Вищого адміністративного суду України зі здійснення правосуддя виведена із законного руслу.

На моє переконання, така незаконна діяльність Пасенюка О.М. стала можливою завдяки активному сприянню окремих суб'єктів політичної діяльності протиправному використанню ним повноважень Голови Вищого адміністративного суду України, бездіяльності правоохоронних органів щодо правового реагування на очевидні порушення закону, пасивному спогляданню частини суддів Вищого адміністративного суду України та відсутності принципової позиції у органів суддівського самоврядування адміністративних судів.

Не можна виключати, що ситуація з незаконним здійсненням організаційного керівництва діяльністю Вищого адміністративного суду України, поставленням під сумнів законності та легітимності здійснення ним

правосуддя штучно інспірується певними зацікавленими особами і переслідує мету перетворити цей судовий орган в інструмент для задоволення приватних та політичних інтересів. Вона є продовженням подій останніх кількох років, пов'язаних із прагненням використати суди у політичній боротьбі та зробити їх «ручними».

У масштабному суспільно-політичному процесі, яким є вибори Президента України, ситуація, що склалася у Вищому адміністративному суді України, може бути вигідною для певних суб'єктів цього процесу. Разом з тим, з точки зору права вона є неприпустимою, її не може бути виправдано жодною політичною чи іншою доцільністю, оскільки це порушує правові засади функціонування державної влади, ставить під загрозу виконання цим судом завдань зі здійснення правосуддя, обумовлює зневіру суспільства у справедливості суду, підриває його авторитет. На мій погляд, ця ситуація стала можливою в результаті безумовного превалювання інтересу однієї чи кількох осіб над суспільним та державним інтересом. Зрештою, ситуацію у Вищому адміністративному суді України не можна розглядати як локальну проблему у сфері правосуддя.

Слід зазначити, що ця ситуація певною мірою була прогнозована. Верховним Судом України, Радою суддів України, мною як Головою Верховного Суду України вживалося всіх можливих заходів щодо її запобігання. Так, у 2008—2009 рр. Верховним Судом України спільно з Радою суддів України було проведено вивчення організації та здійснення судочинства у Вищому адміністративному суді України, у результаті якого виявлено системні, грубі порушення закону в організації діяльності цього суду. Було також встановлено численні істотні порушення вимог Конституції, Закону України «Про судоустрій України», Кодексу адміністративного судочинства України та інших законів України безпосередньо Головою цього суду Пасенюком О.М. Постановою спільного засідання Президії Верховного Суду України та президії Ради суддів України від 3 квітня 2009 р. № 7 Голові Вищого адміністративного суду України Пасенюку О.М. рекомендовано вжити заходів щодо усунення виявлених під час вивчення недоліків в організації роботи Вищого адміністративного суду України та поінформувати про результати цієї роботи.

Разом з тим, Пасенюк О.М. не тільки не вжив всебічних, системних та дієвих заходів у межах своїх повноважень на виконання вимог закону та положень вказаної постанови, а й у своїй діяльності продовжував грубо порушувати закон. Зокрема, восени 2009 р. ним було видано розпорядження та ряд наказів, які порушували передбачений законом порядок утворення судових палат, формування судових колегій для розгляду справ щодо виборчих спорів, створили передумови для втручання у здійснення судочинства в цих справах, ігнорування правових гарантій незалежності суддів. У вказаних наказах та розпорядженні Пасенюка О.М. вбачалися порушення правових засад організації діяльності Вищого адміністративного суду України, очевидне перевищення ним посадових повноважень, фактичне втручання у здійснення судочинства. Крім того, це ставило під сумнів повноважність сформованого у незаконний спосіб складу суду та законність здійснення Вищим адміністративним судом України судочинства при розгляді справ, пов'язаних з виборами Президента України, що могло негативно позначитися на забезпеченні судового захисту виборчих прав громадян, перебігу виборчого процесу та на встановленні результатів виборів. Крім того, всупереч закону Пасенюк О.М. здійснив відбір на власний розсуд суддів для розгляду справ

про виборчі спори, протиправно привласнив повноваження щодо утворення колегій суддів з розгляду таких справ. Наслідком формування Пасенюком О.М. судових колегій у спосіб, який не відповідає закону, стало ухвалення ними різних рішень з аналогічних питань, що є неприпустимим для суду в принципі, а тим більше — для вищого.

Враховуючи неналежне виконання Головою Вищого адміністративного суду України Пасенюком О.М. посадових повноважень, їх перевищення, систематичне порушення ним Конституції та законів України, стійку схильність до ігнорування вимог законодавства та діяльності у не передбачений законом спосіб, його нездатність забезпечити організацію суду відповідно до закону, з метою запобігання вкрай негативним наслідкам такої діяльності для виборчого процесу з виборів Президента України через відхід Вищого адміністративного суду України від правових засад здійснення судочинства 3 грудня 2009 р. мною ініційовано питання про дострокове звільнення Пасенюка О.М. з посади Голови цього суду. Однак цю ініціативу не було підтримано Радою суддів адміністративних судів України, яка за сприяння певних політичних діячів фактично дала Пасенюку О.М. індულгенцію на продовження ним незаконної діяльності у ще більш брутальній формі. Результат цього — нинішня надзвичайно небезпечна ситуація у Вищому адміністративному суді України.

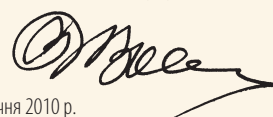
Якщо зазначена ситуація негайно не буде виправлена у законний спосіб, то може відбутися повний відхід Вищого адміністративного суду України, а з ним — й інших адміністративних судів від правових засад організації діяльності судової влади та здійснення правосуддя з усіма негативними наслідками для держави та суспільства. На даний момент особлива небезпека цієї ситуації обумовлюється тією роллю, яку виконує Вищий адміністративний суд України у забезпеченні захисту виборчих прав громадян України під час проведення виборів Президента України. Внаслідок порушення закону при здійсненні організаційного керівництва діяльністю цього суду створено передумови для поставлення під сумнів законності виборчого процесу та результатів народного волевиявлення на цих виборах. У результаті цього вищий спеціалізований суд з гарантом законності перетворюється на основну загрозу демократичним і чесним виборам Президента України.

З огляду на викладене вважаю за необхідне звернутися до Вас із проханням невідкладно вжити наданих Вам Конституцією та законами України заходів щодо приведення організаційного керівництва діяльністю Вищого адміністративного суду України у відповідність із законом — припинення незаконної діяльності Пасенюка О.М., забезпечення правового реагування на таку діяльність та створення умов для виконання Сірошем М.В. обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України.

Переконаний, що Ваша державницька позиція може бути визначальною у поверненні Вищого адміністративного суду України на правові засади діяльності та усуненні загрози проведенню демократичних і чесних виборів Президента України. Сподіваюся на Ваше розуміння важливості цього питання для України та її народу.

3 повагою

Голова Верховного Суду України В. Онопенко

14 січня 2010 р.

Про судові рішення у цивільній справі

Постанова
Пленуму Верховного Суду України
від 18 грудня 2009 року № 14

З метою забезпечення правильного й однакового застосування судами норм цивільного процесуального законодавства при ухваленні рішенням суду Пленум Верховного Суду України **постановляє** дати судам такі роз'яснення:

1. Судові рішення викладаються у формі ухвали або рішення (частина перша статті 208 Цивільного процесуального кодексу України; далі — ЦПК). Судовий наказ і заочне рішення є різновидами судового рішення.

Судовий розгляд, яким справа вирішується по суті, закінчується ухваленням рішенням суду іменем України, в тому числі при відшкодуванні шкоди відповідно до Закону України від 1 грудня 1994 року № 266/94-ВР «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», в якому вирішуються питання, що складають його зміст (статті 214—218 ЦПК). Інші випадки закінчення розгляду справи (зокрема, закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду) оформляються постановленням ухвали.

Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, — і за її межами (частина перша статті 14 ЦПК).

2. Рішенням суду як найважливіший акт правосуддя покликано забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права. У зв'язку з цим суди повинні неухильно додержувати вимог про законність і обґрунтованість рішення у цивільній справі (частина перша статті 213 ЦПК).

Рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства відповідно до статті 2 ЦПК, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин відповідно до статті 8 ЦПК, а також правильно витлумачив ці норми. Якщо спірні правовідносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія

закону), а за відсутності такого — суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

Якщо є суперечності між нормами процесуального чи матеріального права, які підлягають застосуванню при розгляді та вирішенні справи, то рішення є законним, якщо судом застосовано відповідно до частини четвертої статті 8 ЦПК норми, що мають вищу юридичну силу. У разі наявності суперечності між нормами законів (кодексів), що мають однакову юридичну силу, застосуванню підлягає той з них, який прийнято пізніше. При встановленні суперечностей між нормами права, які підлягають застосуванню при розгляді та вирішенні справи, суду також необхідно враховувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, що містяться в постанові від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя».

Обґрунтованим визнається рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають встановленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи.

3. Відповідно до положень статей 10 і 11 ЦПК суд розглядає цивільні справи в межах заявлених позивачем вимог та зазначених і доведених ним обставин.

Відповідно до статті 19 Конституції України, статті 1 ЦПК та з урахуванням положення частини четвертої статті 10 ЦПК вийти за межі заявлених вимог (вирішити незаявлену вимогу, задовольнити вимогу позивача у більшому розмірі, ніж було заявлено) суд має право лише у випадках, прямо передбачених законом. Наприклад, суд має право вийти за межі заявлених вимог і з власної ініціативи вирішити питання про стягнення аліментів на дитину одночасно з позбавленням батьківських прав (частина друга статті 166 Сімейного кодексу України); застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину (частина п'ята статті 216 Цивільного кодексу України; далі — ЦК).

При цьому суди повинні мати на увазі, що справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (частина третя статті 235 ЦПК).

4. Правила частини третьої статті 209 ЦПК застосовуються лише у виняткових випадках,

коли внаслідок складності справи складання повного рішення потребує багато часу та може бути відкладено на строк не більше ніж п'ять днів з дня закінчення розгляду справи. В іншому разі суд має ухвалити повне рішення і проголосити його негайно після закінчення судового розгляду. Якщо складання повного рішення відкладається, його вступна і резолютивна частини викладаються у письмовому вигляді, підписуються всім складом суду, відразу проголошуються; цей процесуальний документ приєднується до справи і суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду, що має бути зафіксовано в журналі судового засідання.

Відкладення проголошення вступної і резолютивної частин рішення після закінчення розгляду справи не допускається.

Суди повинні суворо дотримуватися визначеного строку складання повного рішення.

5. При заочному розгляді справи складання повного рішення, яке слід називати заочним, може бути відкладено, проте в силу статті 227 ЦПК повний текст рішення відповідачеві у будь-якому випадку має бути направлено не пізніше п'яти днів з дня проголошення рішення суду або його вступної та резолютивної частин. Суд повинен ухвалити заочне рішення, яке за своїм змістом має відповідати вимогам статті 215 ЦПК (містити в собі вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини у визначеній послідовності). При цьому в описовій частині заочного рішення необхідно вказати, що заочний розгляд справи відбувся за відсутності відповідача (усіх відповідачів); у резолютивній частині цього рішення має бути зазначено, крім загального порядку оскарження, також строк і порядок подання відповідачем заяви про його перегляд.

Повторне заочне рішення, в тому числі ухвалене тим же складом суду, оскаржується в загальному порядку, встановленому ЦПК, про що має бути зазначено в резолютивній частині рішення (частина третя статті 232 ЦПК).

Виправлення описок чи арифметичних помилок, ухвалення додаткового рішення чи роз'яснення рішення при заочному розгляді справи здійснюються за загальними правилами, передбаченими статтями 219—221 ЦПК. При цьому додаткове до заочного рішення не може бути оскаржене відповідачем до суду, що його ухвалив, у порядку статті 228 ЦПК.

6. Враховуючи принцип безпосередності судового розгляду (стаття 159 ЦПК), рішення може бути обґрунтоване лише доказами, одержаними у визначеному законом порядку та дослідженими в тому судовому засіданні, в якому ухвалюється рі-

шення. Неприпустимим є витребування і приєднання до справи матеріалів на підтвердження висновків і мотивів рішення після його ухвалення.

Якщо докази у справі зібрані в порядку, передбаченому статтями 132, 133, 140 та частиною четвертою статті 191 ЦПК, суд може обґрунтувати ними рішення лише за умови, якщо вони були ним оголошені в судовому засіданні, пред'явлені для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, та досліджені в сукупності з іншими доказами. При ухваленні рішення суд відповідно до статті 212 ЦПК оцінює докази з урахуванням вимог статей 58 та 59 ЦПК про їх належність і допустимість. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

7. Відповідно до частини четвертої статті 61 ЦПК при розгляді справи про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок, що набрав законної сили, або постанову суду у справі про адміністративне правопорушення, цей вирок або постанова обов'язкові для суду лише з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою. Тому, розглядаючи позов, який випливає з кримінальної справи чи зі справи про адміністративне правопорушення, суд не вправі обговорювати вину відповідача, а може вирішувати питання лише про розмір відшкодування. Інші прийняті в рамках кримінальної справи чи справи про адміністративне правопорушення постанови оцінюються судом згідно з положеннями статті 212 ЦПК. На підтвердження висновку суду щодо розміру відшкодування збитків у рішенні, крім посилання на вирок у кримінальній справі чи постанову у справі про адміністративне правопорушення, необхідно також зазначити докази, подані сторонами при розгляді цивільної справи (наприклад, врахування матеріального становища відповідача або вини потерпілого).

Оскільки обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ лише в тому разі, коли в них беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, чи їх правонаступники (частина третя статті 61 ЦПК), то в інших випадках — ці обставини встановлюються на загальних підставах.

Під судовим рішенням, зазначеним у частині третій статті 61 ЦПК, мається на увазі будь-яке судове рішення, яким справа вирішується по суті, яке ухвалює суд у порядку цивільного судочинства (рішення, в тому числі й заочне, або ухвала, а також судовий наказ), у порядку господарського судочинства — відповідно до Господарського

процесуального кодексу України, у порядку адміністративного судочинства — відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України.

За змістом частини третьої статті 14, частини третьої статті 61, частини другої статті 223 ЦПК особи, які не брали участі в цивільній, господарській або адміністративній справі, в якій судом ухвалено відповідне судове рішення, мають право при розгляді іншої цивільної справи за їх участю оспорювати обставини, встановлені цими судовими рішеннями. У даному випадку суд ухвалює рішення на основі досліджених у судовому засіданні доказів.

8. Ухвалене у справі рішення має бути гранично повним, ясним, чітким, викладеним у послідовності, встановленій статтею 215 ЦПК, і обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини.

Разом з тим рішення не повинно містити зайвої деталізації, яка не має правового значення в даній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через які викладення фактичних обставин важко сприймається.

9. У вступній частині рішення зазначаються: час та місце його ухвалення; повне найменування суду, що його ухвалив; прізвище та ініціали судді (суддів — при колегіальному розгляді) і секретаря судового засідання; імена (найменування) сторін та інших осіб, які брали участь у справі; предмет позовних вимог.

При цьому вказуються всі ті особи, які згідно зі статтею 26 ЦПК належать до складу осіб, які беруть участь у даній справі, а не лише ті, які фактично брали участь у розгляді справи. Якщо сторонами є юридичні особи, то найменування такої особи слід наводити відповідно до документів про реєстрацію юридичної особи. Предмет позовних вимог (у тому числі первісного, зустрічного позову та позову третьої особи із самостійними вимогами) зазначається виходячи з вимог закону, який підлягає застосуванню до спірних правовідносин, та підстав заявленої вимоги.

10. В описовій частині рішення необхідно, зокрема, вказати: зміст і підстави позовних вимог відповідно до позовної заяви; про внесені зміни підстав чи предмета позову, розміру позовних вимог, якщо вони мали місце, і узагальнено викласти позицію відповідача: чи визнає він позов, а якщо визнає, то повністю чи частково; у разі заперечень — у чому суть заперечень проти позову; пояснення осіб, які беруть участь у справі, висновки органів державної влади або місцевого самоврядування, якщо вони брали участь у справі, а також зазначити докази і обставини, для встановлення яких вони досліджувалися. При цьому пред'явлення відповідачем зустрічного

позову чи третьою особою самостійних вимог не змінює процесуального статусу цієї особи.

11. У мотивувальній частині рішення слід наводити дані про встановлені судом обставини, що мають значення для справи, їх юридичну оцінку та визначені відповідно до них правовідносини, а також оцінку всіх доказів, розрахунки, з яких суд виходив при задоволенні грошових та інших майнових вимог. Встановлюючи наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, визнаючи одні та відхиляючи інші докази, суд має свої дії мотивувати та враховувати, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях (частина четверта статті 60 ЦПК).

Оскільки правом на звернення до суду за захистом наділена особа в разі порушення, невизнання або оспорювання саме її прав, свобод чи інтересів, а також у разі звернення до суду органів та осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні та суспільні інтереси (частини перша та друга статті 3 ЦПК), то суд повинен встановити, чи були порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси цих осіб, а якщо були, то вказати, чи є залучений у справі відповідач відповідальним за це.

Встановивши, що строк для звернення з позовом пропущено без поважної причини, суд у рішенні зазначає про відмову в позові з цих підстав, якщо про застосування позовної давності заявлено стороною у спорі, зробленою до ухвалення ним рішення, крім випадків, коли позов не доведено, що є самостійною підставою для цього.

Якщо сторона (її представник, повноваження якого не обмежені) визнавала обставини, якими інша сторона обґрунтовує свої вимоги або заперечення, суд посилається на це в рішенні як на підставу звільнення від доказування цих обставин (частина перша статті 61 ЦПК), а при прийнятті згідно зі статтею 178 ЦПК відмови сторони від визнання обставини — зазначає про його відхилення.

У цій частині рішення має міститися обґрунтування щодо кожного доводу сторін по суті позову, що є складовою вимогою частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (РИМ, 4.XI.1950; далі — Конвенція).

За змістом частини четвертої статті 174 ЦПК у разі визнання відповідачем позову, яке не суперечить закону, не порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд у мотивувальній частині рішення може вказати лише про визнання позову та прийняття його судом.

12. У мотивувальній частині кожного рішення має бути наведено також посилання на закон

та інші нормативно-правові акти матеріального права (назва, стаття, її частина, абзац, пункт, підпункт закону), у відповідних випадках — на норми Конституції України, на підставі яких визначено права та обов'язки сторін у спірних правовідносинах, на статті 10, 11, 60, 212 та 214 ЦПК (статті 224—226 ЦПК — при ухваленні заочного рішення) й інші норми процесуального права, керуючись якими суд установив обставини справи, права та обов'язки сторін. У разі необхідності мають бути посилання на Конвенцію та рішення Європейського суду з прав людини, які згідно із Законом України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права та підлягають застосуванню в даній справі.

У необхідних випадках суд зазначає про урахування:

рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України, які підлягають застосуванню в даній справі та при вирішенні питання про відповідність Основному Закону України нормативно-правових актів, перелічених у пункті 1 частини першої статті 150 Конституції України, якими сторони доводять свої вимоги чи заперечення;

постанов Пленуму Верховного Суду України, прийнятих відповідно до статті 125 Конституції України і статті 55 Закону України від 7 лютого 2002 року № 3018-III «Про судоустрій України», з питання застосування норм процесуального та матеріального права, які підлягають застосуванню в даній справі.

Пояснення осіб, які беруть участь у справі, показання свідків, пояснення експерта, спеціаліста наводяться в рішенні суду від третьої особи. У тексті рішення не допускається використання скорочень і слів, які не прийнято застосовувати в офіційних документах, а також внесення виправлень, не застережених перед підписом судді.

13. Резолютивна частина повинна мати вичерпні, чіткі, безумовні й такі, що впливають зі встановлених фактичних обставин, висновки по суті розглянутих вимог і залежно від характеру справи давати відповіді на інші питання, зазначені у статтях 215—217 ЦПК.

У ній, зокрема, має бути зазначено:

висновок суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково (при відмові в позові слід точно зазначити, кому, відносно кого та в чому відмовлено);

висновок суду по суті позовних вимог: які саме права позивача визнано або поновлено;

розмір грошових сум чи перелік майна, присуджених сторін;

вартість майна, яке належить стягнути з відповідача, якщо при виконанні рішення присудженого майна у наявності не буде;

конкретні дії, які відповідач повинен вчинити та на чю користь, або інший передбачений законом спосіб захисту порушеного права;

розподіл судових витрат відповідно до вимог статті 88 ЦПК;

строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження;

у яких межах допускається негайне виконання рішення, коли суд зобов'язаний або має право його допустити.

При об'єднанні в одне провадження кількох вимог або прийнятті зустрічного позову чи позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, має бути сформульовано, що саме ухвалив суд щодо кожної позовної вимоги.

Вирішуючи за позовами про визнання питання про наявність або відсутність тих чи інших правовідносин, суд при задоволенні позову зобов'язаний у необхідних випадках зазначити в резолютивній частині рішення і про ті правові наслідки, які тягне за собою таке визнання (наприклад, про анулювання актового запису про реєстрацію шлюбу в разі визнання його недійсним, анулювання свідцтва про право власності в разі задоволення позову про витребування майна від добросовісного набувача тощо).

З метою запобігання виникненню неясності при виконанні рішення у його резолютивній частині зазначається точне та повне найменування юридичної особи, прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, відносно яких суд вирішив питання.

Суд не має права вирішувати питання про права та обов'язки осіб, не залучених до участі у справі, оскільки це є порушенням норм процесуального права, які тягнуть за собою безумовне скасування рішення суду (пункт 4 частини першої статті 311, пункт 4 частини першої статті 338 ЦПК).

14. Згідно з частиною першою статті 192 ЦК законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України — гривня. У зв'язку з цим при задоволенні позову про стягнення грошових сум суди повинні зазначити в резолютивній частині рішення розмір суми, що підлягає стягненню, цифрами і словами у грошовій одиниці України — гривні. При стягненні періодичних платежів суд має вказати період, протягом якого проводиться виконання.

У разі пред'явлення позову про стягнення грошової суми в іноземній валюті суду слід у мотивувальній частині рішення навести розрахунки з переведенням іноземної валюти в укра-

їнську за курсом, встановленим Національним банком України на день ухвалення рішення.

Суд має право ухвалити рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті з правовідносин, які виникли при здійсненні валютних операцій, у випадках і в порядку, встановлених законом (частина друга статті 192 ЦК, частина третя статті 533 ЦК; Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»).

15. Рішення суду ухвалюється, оформлюється письмово і підписується в нарадчій кімнаті суддею, а в разі колегіального розгляду — суддями, які розглядали справу; воно може бути написаним від руки, виконаним машинописним способом чи набране на комп'ютері в одному примірнику. Рішення суду проголошується негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно, крім випадків, установлених ЦПК.

Вимоги статей 209, 215 та 218 ЦПК щодо порядку ухвалення рішення суду, його змісту, а також проголошення рішення суду як єдиної процесуальної форми вирішення справи є обов'язковими для позовного та окремого провадження.

Датою ухвалення рішення у справі є день його проголошення.

16. Згідно з положеннями статті 196 ЦПК суди повинні суворо дотримуватися таємниці нарадчої кімнати. Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу. Вихід судді з нарадчої кімнати до проголошення судового рішення може мати місце під час перерви для відпочинку (протягом робочого часу та після його закінчення). Тому, наприклад, вихід до нарадчої кімнати у п'ятницю та проголошення рішення в понеділок є порушенням її таємниці. При цьому обмін суддею думками з ким-небудь із приводу судового рішення, що ухвалюється, не допускається.

Порушення правил про таємницю нарадчої кімнати є порушенням норм процесуального права і може бути підставою для скасування рішення суду, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи, зокрема в разі доведення факту спілкування судді поза межами нарадчої кімнати з учасником процесу чи іншими особами з приводу справи, що розглядається (частина третя статті 309 ЦПК, частина друга статті 338 ЦПК).

17. Відповідно до статті 217 ЦПК суд, який ухвалив рішення, не звернуто до негайного виконання, за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, може забезпечити його виконання, про що зазначає в резолютивній частині рішення, за правилами забезпечення позову, встановленими статтями 151—153 ЦПК. Проте таке забезпечення

виконання рішення підлягає застосуванню лише після набрання ним законної сили.

18. За статтею 215 ЦПК у формі рішення ухвалюється той судовий акт, яким справа вирішується по суті. Закон не передбачає включення до резолютивної частини рішення висновків з процесуальних питань, не пов'язаних з вирішенням справи по суті. Тому в цій частині неприпустимо вирішувати питання про виділення частини вимог у самостійне провадження або про закриття провадження по них, залишення заяви без розгляду тощо. Висновки з таких питань викладаються у формі ухвал (частина друга статті 208 ЦПК), які постановляються у вигляді самостійного процесуального документа і можуть постановлятися одночасно з рішенням.

19. Вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні (рішенні або ухвалі), суд не має права змінювати зміст судового рішення, він лише усуває такі неточності, які впливають на можливість реалізації судового рішення чи його правосудності. Проте якщо неправильне визначення стягнутої суми було наслідком, наприклад, застосування закону, який не підлягав застосуванню, то підстав для виправлення арифметичних помилок немає.

Питання про внесення виправлень може бути вирішено судом, що ухвалив рішення, як із власної ініціативи, так і за заявою осіб, які беруть участь у справі, і незалежно від того, чи виконано рішення, але в межах встановленого законом строку, протягом якого воно може бути пред'явлено до примусового виконання. Внесення виправлень у судові рішення, яке не підлягає примусовому виконанню, строком не обмежено.

Після внесення виправлень чи арифметичних помилок текст рішення змінювати не можна, проте у виконавчому листі наводяться формулювання резолютивної частини рішення в тій редакції, яку воно отримало у зв'язку з постановленням відповідної ухвали.

20. Додаткове рішення може бути ухвалено лише у випадках і за умов, передбачених статтею 220 ЦПК; воно не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі, чи вирішувати вимоги, не досліджені в судовому засіданні.

Додаткове рішення може ухвалити лише той склад суду, що ухвалив рішення в даній справі. В іншому разі особа має право звернутися до суду з тими ж вимогами на загальних підставах.

При порушенні питання про ухвалення додаткового рішення з інших підстав суд ухвалою відмовляє в задоволенні заяви.

У порядку, визначеному статтею 220 ЦПК, може бути ухвалено додаткове рішення й щодо заочного рішення.

Оскарження додаткового рішення провадиться на загальних підставах. Якщо на рішення суду подано апеляційну чи касаційну скаргу і разом із цим порушено питання про ухвалення додаткового рішення, суд повинен спочатку ухвалити додаткове рішення, а потім надсилати справу для перегляду до суду вищої інстанції.

У разі скасування рішення у справі ухвалене додаткове рішення втрачає силу.

21. Відповідно до статті 221 ЦПК роз'яснення рішення суду, а не ухвали, можливе тоді, коли воно не містить недоліків, що можуть бути усунені лише ухваленням додаткового рішення, а є незрозумілим, що ускладнює його реалізацію. Зазначене питання розглядається судом, що ухвалив рішення, і в ухвалі суд викладає більш повно та ясно ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін у суть рішення і не торкаючись питань, які не були предметом судового розгляду. Роз'яснення рішення не допускається, якщо воно виконане або закінчився установлений законом строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до виконання.

Якщо фактично порушено питання про зміну рішення або внесення в нього нових даних, у тому числі й роз'яснення мотивів ухваленого рішення, суд ухвалою відмовляє в роз'ясненні рішення.

22. Передбачений статтею 222 ЦПК обов'язок суду надсилати протягом п'яти днів з дня проголошення судового рішення його копію рекомендованим листом з повідомленням про вручення особам, які брали участь у справі, але не були присутні в судовому засіданні, стосується як позовного, так і інших видів провадження. В останньому випадку копію судового рішення слід надсилати заявникові або заінтересованій особі, за відсутності якої розглянуто справу. У зазначеній статті йдеться про рішення суду, а також ухвали суду, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

23. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1976 року № 11 «Про судові рішення» (зі змінами, внесеними згідно з постановами від 24 квітня 1981 року № 4, від 25 грудня 1992 року № 13 та від 25 травня 1998 року № 15).

Д.Д. Лущеник,
суддя Верховного Суду України

Законність, обґрунтованість і справедливість судового рішення — основні чинники авторитету судової влади

(коментар до постанови
Пленуму Верховного Суду України
від 18 грудня 2009 р. № 14
«Про судові рішення
у цивільній справі»)

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, при розгляді та вирішенні цивільної справи реалізують норми процесуального права шляхом здійснення своїх прав, виконання обов'язків, дотримання передбачених у законі заборон. Однак лише суд як орган державної влади, що уповноважений на здійснення правосуддя у цивільних справах, застосовує норми права. Ця правозастосовна діяльність суду пов'язана з прийняттям та оформленням відповідного правозастосовного документа — судового рішення, яке ухвалюється від імені України і є кінцевим актом у застосуванні норм матеріального та процесуального права.

Дотримання процесуальних норм, що регламентують порядок ухвалення рішення та процесуальної форми, якій рішення повинно відповідати, гарантує його законність, обґрунтованість і справедливість.

Крім того, точне й неухильне дотримання судами норм процесуального законодавства щодо змісту судових рішень є основною умовою виконання та досягнення завдань цивільного судочинства, оскільки рішення суду — це найбільш важливий акт правосуддя, спрямований на захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та свобод юридичних осіб, інтересів держави (ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України; далі — ЦПК).

Беручи до уваги суттєву процесуальну новелізацію інституту судового рішення у цивільних справах, пов'язану із прийняттям у березні 2004 р. нового ЦПК, та враховуючи, що суди вже в повній мірі не могли застосовувати відповідну постанову Пленуму Верховного Суду України, яка була прийнята ще 29 грудня 1976 р., Пленум прийняв нову постанову від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі».

Нагадаємо, що 12 червня 2009 р. Пленум уже прийняв постанови,

які роз'яснюють спірні питання, пов'язані з провадженням у справі до судового розгляду (це підготовка справи до судового розгляду), та проведенням судового засідання по суті розгляду справи.

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» стосується такої частини заключної стадії судового розгляду, як ухвалення та проголошення судового рішення.

Автор вважає за необхідне прокоментувати деякі основні аспекти цієї постанови.

Щодо назви постанови, то слід пояснити, що Верховний Суд України виходив із того, що, незважаючи на зміну узагальнюючого (родового) визначення судових актів із «судові постанови» (ЦПК 1963 р.) на «судові рішення», у постанові роз'яснюються питання, безпосередньо пов'язані саме з рішенням суду (в тому числі й заочного рішення), яке отожднюється із судовим рішенням, яким справа закінчується по суті її розгляду (п. 1). Що ж до процесуальних ухвал, які постановляються судом при розгляді справи, в тому числі й тих, якими розгляд справи також закінчується, то практично всі спірні питання роз'яснені в двох названих вище постановках Пленуму, що були прийняті 12 червня 2009 р. Щодо такого різновиду судового рішення, як судовий наказ, то відповідна постанова Пленуму знаходиться на стадії її прийняття.

Особливу увагу в постанові приділено таким найважливішим вимогам, що пред'являються до судового рішення, як законність і обґрунтованість, оскільки саме завдяки їм воно виконує функції захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права (п. 2). Роз'яснюючи вимогу до рішення — щодо законності, Пленум, зокрема, вніс визначеність у питання про розмежування правил застосування норм матеріального та процесуального права у правозастосовній діяльності суду. Крім того, детально

роз'яснені правові дефініції, визначені ст. 213 ЦПК, в тому числі й щодо процедури вирішення розбіжностей між нормами права при ухваленні рішення.

Одним із найскладніших питань, роз'яснених у постанові, виявилось право суду вийти за межі пред'явленого позову. У зауваженнях і пропозиціях, що надійшли не лише від судів, а й від вищих навчальних юридичних закладів, учених-процесуалістів, державних органів, думки з обґрунтованими мотивуваннями практично розділились порівну. Складність полягала в тому, що процесуальний кодекс такого права суду не надавав (на відміну від ЦПК 1963 р.) і він прийнятий пізніше тих матеріальних (регулятивних) кодексів, які надають суду таке право, зокрема Цивільний кодекс України (ст. 216), Сімейний кодекс України (ст. 166) та ін. Необхідно було також враховувати й те, яка форма реалізації норм матеріального права може бути передбачена лише процесуальним законом. Ураховуючи наведене та беручи до уваги положення ст. 19 Конституції України, ст. 1 ЦПК, у п. 3 постанови, яка коментується, роз'яснено, що суди мають право вийти за межі заявлених вимог (вирішити незаявлену вимогу, задовольнити вимогу позивача у більшому розмірі, ніж було заявлено) лише у випадках, прямо передбачених законом, але з урахуванням положення ч. 4 ст. 10 ЦПК. Це, зокрема, означає, що суд повинен виконати свої обов'язки, які у нього безумовно є у змагальному процесі, через свої інструктивні, вказівні повноваження. Так, позивач, в інтересах якого суд має намір вийти за межі позову, повинен бути поінформований про таке право суду, щоб не порушувалися принципи диспозитивності та змагальності процесу, оскільки саме на нього в такому разі буде покладено обов'язок доказування та подання доказів.

У п. 7 судам детально роз'яснено як вирішувати спірні питання, що виникають при застосуванні преюдиціальних фактів, оскільки в новому ЦПК містилися суттєві зміни, що пов'язані із судовими рішен-

нями, які ухвалюються за правилами господарської та адміністративної юрисдикцій.

Судові процесуальні документи мають важливе значення для оцінки правильності вирішення судами цивільних справ. У судовій практиці, на жаль, трапилося немало випадків, коли неправильне складання процесуальних документів було підставою для скасування або зміни судових рішень, що свідчить про недоліки в роботі судді (суду) або ж про наявність суддівської помилки.

Закон не встановлює — і це практично неможливо — повної визначеної форми складання процесуальних судових документів, передбачених цивільним процесуальним законодавством. Однак у законі є необхідні реквізити (форма, зміст тощо) ряду судових документів.

У зв'язку з цим у пунктах 9—13 постанови детально роз'яснені питання, які стосуються викладення змісту (структури) судового рішення, що передбачено ст. 215 ЦПК. Особливо слід звернути увагу на п. 12 постанови, в якому роз'яснюється можливість посилання у мотивувальній частині рішення на судові акти Конституційного Суду України та постанови Пленуму Верховного Суду України, виходячи з того, що судовий прецедент у вітчизняній правовій системі не віднесено до джерел права.

У постанові роз'яснено, що норми матеріального та процесуального права, якими суд керувався при ухваленні рішення, повинні бути вказані у мотивувальній частині. При цьому щодо рішень Конституційного Суду України та постанов Пленуму Верховного Суду України зазначено, що суду належить їх ураховувати при ухваленні рішення. Таким чином, здійснено розмежування між законом як джерелом права та правозастосовними актами вищих судових органів. Урахування таких судових актів є важливим, оскільки в силу ст. 125 Конституції Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, а згідно зі ст. 55 Закону від 7 лютого

2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України» (далі — Закон № 3018-III) його Пленум дає роз'яснення судам з питань застосування законодавства (це легальне тлумачення). Такому статусу роз'яснень Пленуму повинно відповідати їх практичне значення. Також згідно з Конституцією акти чи їх окремі положення, визнані Конституційним Судом України неконституційними, втрачають силу. З цього випливає, що рішення цього Суду, яким акти визнані неконституційними, обов'язкові для суду загальної юрисдикції, він повинен їх ураховувати, у тому числі й посилаючись на них у судових рішеннях.

Важливо було звернути увагу судів на те, що рішення має містити обґрунтування щодо кожного доводу сторін по суті позову, що є складовою вимогою, встановленою у ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (п. 11).

Узагальнення судової практики та практика Верховного Суду України свідчать про те, що певною проблемою для судів стало дотримання вимог щодо таємниці нарадчої кімнати, і, на нашу думку, це пов'язано з тим, що новий ЦПК уже не розглядає як безумовну підставу для скасування рішення порушення цієї таємниці, що було передбачено в ЦПК 1963 р. і, крім того, на жаль, не містить статті про зміст поняття «таємниця нарадчої кімнати» (у старому Кодексі це була ст. 210). Проте нарадча кімната — це закрита частина процесу, де дія принципу гласності припиняється. Тут діють дві складові: таємниця ухваленого судового рішення і таємниця (заборона) щодо розголошення міркувань, які були висловлені в цій кімнаті. Таємниця нарадчої кімнати забезпечує дотримання принципу незалежності суду та підпорядкування лише закону.

Відповідно до ст. 196 ЦПК під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу. Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи.

Згідно з ч. 1 ст. 209 ЦПК суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Саме тому в п. 16 постанови Пленуму звернено увагу судів на безумовне дотримання положення закону про таємницю нарадчої кімнати. Зокрема, зазначено, що вихід до нарадчої кімнати у п'ятницю та проголошення рішення в понеділок є порушенням її таємниці. Це стосується й інших вихідних та святкових днів і не стосується, якщо ці дні визначені як робочі.

Пленум Верховного Суду України виходив із того, що наявність передбачених Кодексом законів про працю України вихідних днів стосується судового розгляду і не може стосуватися порядку ухвалення рішення, коли судді повинні дотримуватися положення про таємницю нарадчої кімнати. У разі неможливості складання повного рішення, наприклад, у п'ятницю увечері, ЦПК передбачив право суду або перенести закінчення розгляду справи на понеділок, або проголосити вступну і резолютивну частину рішення.

Після ухвалення рішення перед судом можуть бути поставлені питання про: 1) виправлення описок та арифметичних помилок (ст. 219 ЦПК), 2) ухвалення додаткового рішення (ст. 220 ЦПК), 3) роз'яснення рішення (ст. 221 ЦПК), 4) про відстрочку, розстрочку його виконання, вжиття заходів для забезпечення його виконання (ст. 217 ЦПК). Пленум роз'яснив спірні питання про усунення недоліків ухваленого рішення в пунктах 17—21. Звернено увагу судів на те, що ці процесуальні питання повинні вирішуватися тим складом суду, що ухвалив рішення. Це пов'язано з тим, що виходячи з принципів цивільного судочинства (зокрема, законність, безпосередність процесу) та завдань цивільного судочинства, усунути недоліки рішення може той суд, що ухвалив судові рішення, і йдеться не про суд як державну інституцію (тобто районний суд), а про склад суду, що ухвалив судові рішення. Неточність і неясність висловлювань у рішенні може пояснити лише суд, що допустив

такий недолік. Відповідь на позовну вимогу, щодо якої не було ухвалене рішення, може дати той суд, який розглядав цю вимогу. Лише той склад суду, який розглянув справу і вирішив питання про право, може точно зазначити про розмір прилюдного, оскільки вирішення цих питань перебуває у залежності одне від одного і невід'ємному зв'язку. За неможливості ухвалити додаткове рішення, особа має право звернутися до суду на загальних підставах, а в інших випадках — відповідна заява приєднується до матеріалів справи.

На нашу думку, важливими є роз'яснення, що стосуються культури такого процесуального документа, як судові рішення (зокрема, пункти 4, 8, 9, 10, 16 постанови), хоча в деяких зауваженнях до проекту постанови зазначалося, що вони не мають певного правового навантаження.

Однак грамотне складання процесуальних судових документів має велике значення для підвищення культури судочинства і виховної ролі суду. Це стало ще більш актуальним у зв'язку з прийняттям 22 грудня 2005 р. Закону України «Про доступ до судових рішень», завдяки якому кожен має можливість дати свою оцінку мові та стилю викладення тексту судового рішення, культурі судочинства та, звичайно, культурі автора цього документа (судді), а зрештою — справедливості судової влади.

Зайве вказувати на те, що судові процесуальні документи повинні бути викладені та оформлені грамотно. Неправильне вживання юридичних термінів, наявність орфографічних, пунктуаційних чи стилістичних помилок, неточних, двояких для розуміння понять та формулювань, громіздких речень та інших недоліків негативно позначається на якості судового документа, а то й викликають неповагу до нього, а значить підривають авторитет суду. При написанні рішення слід дотримуватися послідовності у викладенні подій, фактів, інших відомостей, не переходити хаотично з одного питання до іншого і знову повертатися до попереднього.

Вимога дотримуватися доречності у викладенні тексту полягає в тому, щоб судові акти оформлювалися з дотриманням правил письмової мови (ділового стилю). У зв'язку з цим недоречно використання елементів усної розмовної мови, застосування неологізмів, емоційно-прикрашених, простомовних та жаргонних слів, які знижують офіційний тон документа.

У зв'язку з наведеним у п. 8 постанови, зокрема, зазначено, що рішення не повинно містити зайвої деталізації, яка не має правового значення в даній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через що викладення фактичних обставин важко сприймається.

У пропозиціях апеляційних судів ставилось питання: чи має право суд проголошувати рішення сидячи або без мантиї? З цього приводу вважаємо за необхідне зазначити таке. Якщо зовнішній вигляд, поведінка судді поза межами судового засідання має морально-етичне значення, то вимога до судді при здійсненні правосуддя засідати в мантиї та мати нагрудний знак судді закріплено на рівні закону (статті 134, 135 Закону № 3018-III). Символи судової влади уособлюють судову владу, дисциплінують усіх присутніх в залі судового засідання, свідчать про наявність в особи, одягненої в суддівську мантию, повноважень на відправлення правосуддя, створюють поважне ставлення до судді як єдиного носія та представника судової влади. У зв'язку з цим і проголошення судового рішення від імені держави повинно здійснюватися стоячи. Спрощене ставлення до символів судової влади, участь судді в судовому засіданні без мантиї значно знижують авторитет як самого судді, так і суду в цілому.

Вважаємо, що скерування судової практики відповідно до наданих роз'яснень дасть змогу реалізувати той демократичний потенціал, який закладено у ЦПК, забезпечити ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення шляхом розгляду справи упродовж розумних строків.

Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»

Постанова
Пленуму Верховного Суду України
від 18 грудня 2009 року № 16

З метою подальшого вдосконалення практики застосування судами законодавства про відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, упередження судових помилок при розгляді справ цієї категорії Пленум Верховного Суду України **постановляє:**

Внести до постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» такі зміни та доповнення:

1. Абзац перший пункту 1 постанови викласти в такій редакції:

«1. При розгляді справ про злочини, предметом яких є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, обладнання, призначене для виготовлення цих засобів, речовин, їх аналогів, або прекурсорів (статті 305—320 Кримінального кодексу України (далі — КК), суди мають керуватися законами України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсорів» (в редакції Закону від 22 грудня 2006 року № 530-V; далі — Закон «Про наркотичні засоби...»), від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (далі — Закон «Про заходи протидії незаконному обігу...»), Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі — Перелік), який затверджується та змінюється Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я, а також Таблицями невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться в незаконному обігу (далі — Таблиці), що затверджуються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я».

2. Абзаци перший та другий пункту 2 постанови викласти в такій редакції:

«2. Звернути увагу судів на те, що Законом «Про наркотичні засоби...» регулюються суспіль-

ні відносини у сфері обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, визначаються порядок, умови та особливості здійснення діяльності, пов'язаної з таким обігом. При цьому слід мати на увазі, що згідно з частиною третьою статті 3 зазначеного Закону в разі, коли міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж передбачені законодавством про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсорів, застосовуються правила міжнародного договору.

Законом «Про заходи протидії незаконному обігу...» передбачено систему заходів, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, повноваження відповідних державних органів щодо протидії такому обігу, в тому числі і щодо контрольованої поставки та оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».

3. Пункт 3 постанови викласти в такій редакції:

«3. За змістом Закону «Про наркотичні засоби...» під незаконним виробництвом наркотичних засобів та (або) психотропних речовин слід розуміти всі дії, пов'язані з серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та (або) рослин, включаючи відокремлення частин рослин або наркотичних засобів, психотропних речовин від рослин, з яких їх одержують, здійснені всупереч установленому законом порядку.

Серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та (або) рослин слід розуміти виробничий процес, спрямований на отримання партій наркотичних засобів, психотропних речовин за відповідною технологією, стандартом, зразком.

Незаконне виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин — це всі дії (включаючи рафінування, підвищення в препараті концентрації наркотичних засобів і психотропних речовин чи їх переробку), здійснені всупереч встановленого законом порядку, у результаті яких на основі наркотичних засобів, психотропних речовин,

прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин одержуються готові до використання та (або) вживання форми наркотичних засобів, психотропних речовин або лікарські засоби, що їх містять, чи інші наркотичні засоби, психотропні речовини.

Під незаконним виготовленням прекурсорів слід розуміти процес їх одержання з відповідної вихідної сировини будь-яким способом, у будь-якому вигляді (порошку, рідини, суміші тощо), приготування шляхом змішування різних хімічних препаратів або хімічного синтезу (реакції).

Незаконне виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин утворює закінчений склад злочину з моменту, коли почали вчинятися дії, спрямовані на одержання таких засобів чи речовин, готових до вживання, або на рафінування чи підвищення у препаратах їх концентрації.

Незаконним придбанням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів необхідно вважати їх купівлю, обмін на інші товари або речі, прийняття як плати за виконану роботу чи надані послуги, позики, подарунка або сплати боргу, привласнення знайденого. Під незаконним придбанням розуміється також збирання залишків наркотиковмісних рослин на пожнивних земельних площах після зняття з них охорони, на земельних ділянках громадян, а також збирання таких дикорослих рослин чи їх частин на пустирях. Не визнається незаконним придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, якщо воно здійснено у відповідності до вимог статті 27 Закону «Про наркотичні засоби...», а також згідно зі статтею 5 Закону «Про заходи протидії незаконному обігу...» (під час оперативної закупівлі). У таких випадках у діях осіб, які придбали ці засоби й речовини, складу злочину немає.

Під незаконним зберіганням потрібно розуміти будь-які умисні дії, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів у володінні винної особи (вона може тримати їх при собі, у будь-якому приміщенні, сховищі або в іншому місці). Відповідальність за незаконне зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів настає незалежно від його тривалості.

Незаконне перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів полягає в умисному переміщенні їх будь-яким видом транспорту в межах території України з порушенням порядку і правил, установлених чинним законодавством.

Від перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів слід

відрізнити їх перенесення з одного місця в інше, під час якого транспорт не використовується. Такі дії мають розглядатись як зберігання цих засобів і речовин.

Незаконне пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів — це незаконне переміщення їх у просторі шляхом відправлення поштою, багажем, посильним або в інший спосіб з одного місця в інше в межах території України. При цьому злочин вважається закінченим з моменту оформлення і відправлення посылки, багажу, листа, бандеролі з цими засобами або речовинами незалежно від того, отримав їх адресат чи ні. Якщо злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винної особи (наприклад, у зв'язку із затриманням під час оформлення квитанції на відправлення посылки, бандеролі чи вантажного контейнера або при їх огляді в момент здачі для пересилання), дії останньої належить кваліфікувати як замах на вчинення цього злочину.

Злочини, передбачені статтями 307, 309 або 311 КК, визнаються закінченими з моменту вчинення однієї із зазначених у диспозиціях цих статей альтернативних дій. У випадках, коли винна особа вчинила одну або декілька зазначених дій, але не встигла вчинити іншу дію із тих, які охоплювались її умислом, скоєне слід розглядати як закінчений злочин за виконаними діями, а незавершена дія окремої кваліфікації як готування до злочину або як замах на злочин не потребує.

Здійснення суб'єктом підприємницької діяльності діянь, пов'язаних з обігом наркотичних засобів та (або) психотропних речовин, без отримання ліцензії охоплюється складом злочину, передбаченого статтею 307 або 309 КК, і додаткової кваліфікації за статтею 203 або 202 КК не потребує».

4. Доповнити пункт 20 постанови абзацом другим такого змісту:

«З урахуванням того, що статтею 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах, відповідальність за частиною першою статті 309 КК настає в разі вчинення зазначених у цій частині незаконних дій з наркотичними засобами або психотропними речовинами у розмірах, які становлять величину між верхньою межею невеликих розмірів і нижньою межею великих розмірів, зазначених у Таблицях 1 і 2».

5. У тексті постанови слова «Закон «Про обіг...» та скорочення «ст.», «ч.», «п.» замінити словами «Закон «Про наркотичні засоби...», «стаття», «частина», «пункт» у відповідних відмінках.

Судді мають опиратися на одну основу — закон

25 грудня 2009 р. відбулося засідання Ради суддів України, на якому, крім іншого, розглядалося й питання повноваження органів суддівського самоврядування щодо призначення суддів на адміністративні посади

Судді мають показати приклад поваги до закону й виконати Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2009 р., наголосив Голова Верховного Суду України В. Онопенко. Однак так само, на його переконання, має вчинити й Верховна Рада України, яку Конституційний Суд України наразі зобов'язав невідкладно виконати його попереднє Рішення від 16 травня 2007 р. щодо законодавчого врегулювання питання про призначення судді на посаду голови суду, заступника голови суду та звільнення його з цієї посади.

Такого врегулювання, нагадав В. Онопенко, судова влада України, а разом з нею все українське суспільство, чекає вже третій рік поспіль.

Рада суддів України вирішила створити робочу групу з вивчення питання про доцільність скликання позачергового з'їзду суддів України, на якому, зокрема, були б розглянуті питання, пов'язані із призначенням суддів на адміністративні посади в судах.

Члени Ради суддів України скасували рішення конференції суддів адміністративних судів України від 24 грудня 2009 р. про покладення обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України на О. Пасенюка та визнали М. Сіроша єдиним повноважним суб'єктом виконання цих обов'язків.

Рішення конференції суддів адміністративних судів, зазначалося на засіданні Ради суддів України, не відповідає чинному законодавству, оскільки Закон України «Про судоустрій України» (статті 43 та 108) не наділяє ні пре-

зидію Вищого адміністративного суду України, ні конференцію суддів адміністративних судів України правом покладення виконання обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України. Порядок виконання обов'язків голови вищого спеціалізованого суду у разі відсутності його голови чітко визначено ч. 5 ст. 41 цього Закону, згідно з якою в разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його обов'язки виконує перший заступник голови суду, а за його відсутності — один із заступників голови цього суду відповідно до розподілу обов'язків.

Дії першого заступника Голови Вищого адміністративного суду України М. Сіроша зі здійснення організаційного керівництва діяльністю цього суду за відсутності Голови (видання наказів про покладення на себе обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України та скасування наказу Голови Вищого адміністративного суду України від 21 грудня 2009 р. № 502-к) вчинені ним у повній відповідності до закону. За таких обставин він є єдиним повно-

важним суб'єктом виконання обов'язків Голови Вищого адміністративного суду України.

Рада суддів України на цьому засіданні розглянула й низку питань щодо внутрішньої діяльності судів.

Учасники засідання заслухали інформацію щодо стану оплати праці народних засідателів. Як повідомив заступник Голови Державної судової адміністрації України (ДСА) О. Лоцихін, кредиторська заборгованість за цими виплатами на 1 жовтня 2009 р. становила 325,8 тис. грн, а потреба у коштах до кінця року сягає 592 тис. грн.

Крім того, на засіданні було погоджено доопрацьоване ДСА спільно з комітетом Ради суддів з питань інформаційних технологій, фахівцями апарату Верховного Суду Положення про Єдину судову інформаційну систему України з урахуванням пропозицій членів Ради суддів України. Нагадаємо, що метою запровадження цієї системи є формування інформаційного простору судів загальної юрисдикції, інших органів судової системи Украї-

ни та створення умов для міжвідомчого обігу інформації та її обміну, що, на думку розробників, скоротить строки розгляду судових справ та скарг, підвищить оперативність збору та оформлення судових матеріалів при підготовці й слуханні справ, сприятиме інформуванню суспільства про діяльність судів та забезпеченню прозорості й відкритості стану системи правосуддя в Україні.

Заступник голови Ради суддів В. Гуменюк повідомив присутнім про стан справ із випуском науково-практичного журналу Ради суддів України «Суддівське самоврядування» та про

проблеми, пов'язані з фінансуванням подальших номерів цього видання. Учасники засідання вирішили рекомендувати радам судів здійснити передплату цього журналу для бібліотек судів.

Члени Ради суддів доручили ДСА та ДП «Інформаційні судові системи» вживати необхідні заходи для належного функціонування та удосконалення відповідно до чинного законодавства роботи Єдиного державного реєстру судових рішень, а головам судів — забезпечити належне виконання суддями та відповідальними особами апарату суду Порядку ведення

Єдиного державного реєстру судових рішень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 р. № 740 (із змінами), щодо повного та своєчасного направлення адміністратору електронних копій судових рішень, засвідчених в установленому законодавством порядку.

На засіданні також було обговорено і прийнято рішення про заохочення суддів, погоджено єдиний норматив на поховання та увічнення пам'яті суддів місцевих, спеціалізованих, апеляційних, апеляційних спеціалізованих та військових судів, розглянуто інші питання внутрішньої діяльності судів.

P.S. За дорученням Ради суддів України голова цієї Ради П. Пилипчук 11 січня цього року письмово звернувся до Голови Верховної Ради України В. Литвина з проханням прискорити законодавче врегулювання питання щодо призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад (з повним текстом звернення можна ознайомитися на веб-сайті Верховного Суду України).

РІШЕННЯ № 100

Про Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2009 р. № 34-рп/2009 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень статей 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» (справа про призначення суддів на адміністративні посади)

25 грудня 2009 р.

м. Київ

Рішенням Конституційного Суду України від 22 грудня 2009 р. № 34-рп/2009 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень статей 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» (справа про призначення суддів на адміністративні посади) визнано, що в аспекті конституційного подання положення п. 4 ч. 5 ст. 116 Закону України від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України», згідно з яким Рада суддів України вирішує питання щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах у випадках і порядку, передбачених цим Законом, у системному зв'язку з положенням його першого речення ч. 5 ст. 20 треба розуміти так, що Рада суддів України повноважна давати рекомендації стосовно такого призначення тому органу (посадовій особі), який законом наділений цими повноваженнями.

Конституційний Суд України також відзначив, що оскільки рекомендація Верховній Раді України, викладена у Рішенні Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007 у справі про звільнення судді з адміністративної посади, щодо необхідності в законодавчому порядку врегулювати призначення судді на посаду голови суду, заступника голови суду та звільнення його з цієї посади не виконана, це призвело до правової невизначеності (прогалини в Законі).

Виходячи з цього, Конституційний Суд України згідно з ч. 2 ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» зобов'язав Верховну Раду України невідклад-

но виконати Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007 щодо законодавчого врегулювання питання про призначення судді на посаду голови суду, заступника голови суду та звільнення його з цієї посади.

Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

На виконання цього Рішення Конституційного Суду України Рада суддів України **вирішила**:

1. Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2009 р. № 34-рп/2009 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень статей 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» (справа про призначення суддів на адміністративні посади) взяти до відома.

2. Головам судів і їх заступникам, призначеним на ці посади Радою суддів України в період з 31 травня 2007 р. по 22 грудня 2009 р., продовжити виконання своїх повноважень до закінчення строків, на які їх призначено.

3. Уповноважити голову Ради суддів України Пилипчука П.П. ще раз звернутися до Голови Верховної Ради України щодо необхідності невідкладно законодавчо врегулювати питання про призначення судді на посаду голови суду, заступника голови суду та звільнення його з цієї посади, врахувавши позиції з цього питання, напрацьовані Радою суддів України та з'їздами суддів України.

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Згідно зі ст. 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Разом з тим відповідно до ч. 1 ст. 376 цього Кодексу житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил.

За ч. 2 ст. 376 ЦК України особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього.

З урахуванням наведеного, якщо спадкодавцем було здійснене самочинне будівництво (ч. 1 ст. 376 ЦК України), до спадкоємців переходить право власності на будівельні матеріали, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва

УХВАЛА

колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України
від 8 квітня 2009 р.
(в и т я г)

У грудні 2007 р. Ф.М. звернувся до суду з позовом до Тернівської сільської ради, Ф.В., третя особа — Тячівська районна державна нотаріальна контора, про визнання права власності в порядку спадкування на будинок, посилаючись на те, що 25 квітня 2005 р. померла його матір Ф.І., після смерті якої він прийняв спадщину, однак державний нотаріус не може видати йому свідоцтво про право на спадщину, оскільки відсутні правовстановлюючі документи на будинок.

Ф.В. пред'явив зустрічний позов до Ф.М. і просив визнати за ним право власності в порядку спадкування на $1/2$ частину спірного будинку, посилаючись на те, що він та Ф.М. є спадкоємцями їх матері Ф.І. за законом першої черги, й вони обоє прийняли спадщину.

Під час розгляду справи Ф.М. доповнив позов і просив також усунути Ф.В. від права на спадкування, посилаючись на те, що той не надавав допомогу матері, яка хворіла та перебувала в безпорадному стані.

Рішенням Тячівського районного суду Закарпатської області від 31 липня 2008 р. позов Ф.М. задоволено, постановлено усунути Ф.В. від права на спадкування після смерті Ф.І., визнати за Ф.М. право власності на спірний будинок; у задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Апеляційний суд Закарпатської області рішенням від 2 жовтня 2008 р. зазначене рішення суду

першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення — про відмову в задоволенні позову Ф.М. та задоволення зустрічного позову Ф.В., постановлено визнати за Ф.В. право власності на $1/2$ частину спірного будинку.

У касаційній скарзі Ф.М. просив скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на те, що апеляційний суд помилково скасував ухвалене згідно із законом судове рішення.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши доводи, наведені у скарзі, та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Суд першої інстанції, задовольняючи позов Ф.М. та відмовляючи в задоволенні зустрічного позову, керувався ч. 3 ст. 376, ст. 1216, ч. 5 ст. 1224, ст. 1261 ЦК та виходив із того, що Ф.І. належав самочинно збудований будинок у с. Терново Тячівського району Закарпатської області, спадкоємцями Ф.І. за законом першої черги є її діти — Ф.В. та Ф.М., які в передбачений законом строк подали до нотаріальної контори заяви про прийняття спадщини, однак Ф.В. ухилявся від надання допомоги матері, яка через похилий вік і тяжку хворобу перебувала в безпорадному стані, й підлягає усуненню від пра-

ва на спадкування, натомість Ф.М. після смерті Ф.І. виготовив технічну документацію на самовільно збудований будинок, тому за ним слід визнати право власності на цей будинок у порядку спадкування після Ф.І.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення, апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції про те, що після смерті Ф.І. відкрилася спадщина на самостійно збудований будинок, однак дійшов висновку про відсутність підстав для усунення Ф.В. від права на спадкування, тому визнав за ним право власності в порядку спадкування на 1/2 частину будинку.

Апеляційний суд також зазначив, що відмовляє у задоволенні позову Ф.М. у повному обсязі, оскільки він просив визнати за ним право власності на весь будинок, а тому суд не може визнати за ним право власності тільки на 1/2 частину будинку.

Проте із зазначеними висновками судів цілком погодитися не можна з огляду на таке.

Згідно зі ст. 1218 ЦК до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Разом з тим відповідно до ч. 1 ст. 376 цього Кодексу житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються самостійним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил.

За ч. 2 ст. 376 ЦК особа, яка здійснила або здійснює самостійне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього.

З урахуванням наведеного, якщо спадкодавцем було здійснене самостійне будівництво (ч. 1 ст. 376 ЦК), до спадкоємців переходить право власності на будівельні матеріали, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва.

Судами встановлено, що спірний будинок є самостійно збудованим.

Суд першої інстанції на порушення статей 214, 215 ЦПК та апеляційний суд на порушення статей 303, 316 ЦПК на цей факт і положення ч. 2 ст. 376 ЦК уваги не звернули, в достатньому обсязі не визначилися з характером спірних правовідносин та вирішували питання про визнання права власності в порядку спадкування на будинок, хоча він є самостійно збудованим і спадкодавець Ф.І. не набула права власності на зазначене нерухоме майно.

Доводи апеляційного суду, за якими він відмовив у задоволенні позову Ф.М., не можна визнати такими, що ґрунтуються на вимогах закону, оскільки з огляду на положення статей 303, 304, 316 ЦПК суд апеляційної інстанції не позбавлений права ухвалити рішення про часткове задоволення позову.

За таких обставин та керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Ф.М. задовольнила частково. Рішення Тячівського районного суду від 31 липня 2008 р. та рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 2 жовтня 2008 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

Згідно із ч. 1 ст. 27 Закону України «Про заставу» застава зберігає силу, якщо за однією з підстав, зазначених в законі, майно або майнові права, що складають предмет застави, переходять у власність іншої особи.

Установивши при вирішенні справи на підставі доказів, яким було дано належну оцінку, той факт, що заставлене майно було відчужене, але застава на спірне приміщення свою дію не припиняла, зобов'язання забезпечене заставою не виконано, апеляційний суд обґрунтовано дійшов висновку про збереження її чинності при переході права власності на предмет застави до відповідачки й відповідно звернення стягнення на нього з підстав, визначених ст. 27 Закону України «Про заставу»

УХВАЛА

колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України

від 3 червня 2009 р.

(в и т я г)

У липні 2003 р. закрите акціонерне товариство Комерційний банк «ПриватБанк» (далі — Банк) звернулося до суду з позовом до П., третя особа — приватне підприємство «Веда» (далі — ПП), про встановлення факту та звернення стягнення на предмет застави.

Позивач зазначив, що на підставі договору застави від 13 липня 1998 р. № 07/98 товариство з обмеженою відповідальністю «П Тріада» (далі — ТОВ «П Тріада») передало в заставу Банку нерухоме майно — спортивний зал площею

839,8 кв. метра, розташований по вул. Героїв Сталінграду, 16-а у м. Дніпропетровську.

Це майно було передано під заставу Банку в забезпечення належного виконання зобов'язання товариства з обмеженою відповідальністю «Дніпро АіТ» (далі — ТОВ «Дніпро АіТ») за кредитним договором від 13 липня 1998 р.

У зв'язку з тим, що ТОВ «Дніпро АіТ» свої зобов'язання за кредитним договором не виконало, ТОВ «П Тріада» з метою ухилення від відповідальності перед Банком за зобов'язаннями боржника відчужило об'єкт застави ПП, а останнє на підставі договору купівлі-продажу від 23 січня 2003 р. — П.

Оскільки рішення господарського суду про звернення стягнення на заставлене майно, що перебувало у власності ПП, не було виконане у зв'язку з подальшим відчуженням об'єкта застави П., позивач просив суд звернути стягнення на зазначений спортивний зал, що належить П., як на заставлене майно з підстав, передбачених ст. 27 Закону від 2 жовтня 1992 р. № 2654-ХІІ «Про заставу» (далі — Закон).

У подальшому позивач, уточнивши позовні вимоги, просив суд установити факт, що спірний об'єкт нерухомості, який є предметом договору застави від 13 липня 1998 р., укладеного між Банком та ТОВ «П Тріада», знаходиться на вул. Героїв Сталінграду, 16-д у м. Дніпропетровську та звернути стягнення на це майно, що належить на праві власності П.

Кіровський районний суд м. Дніпропетровська рішенням від 22 жовтня 2007 р. позов задовольнив частково: встановлено, що фактичним місцем знаходження спортивного залу площею 839,8 кв. метра є вул. Героїв Сталінграду, 16-д у м. Дніпропетровську, а в решті вимог відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду Дніпропетровської області від 31 березня 2008 р. рішення місцевого суду в частині відмови у зверненні стягнення на предмет застави скасоване та ухвалене нове рішення, яким цю вимогу задоволено: звернуто стягнення на заставлене майно — спортивний зал площею 839,8 кв. метра, що належить на праві власності П. на користь Банку, а в решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

У касаційній скарзі П. просила рішення апеляційного суду скасувати та залишити в силі рішення місцевого суду, посилаючись на неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи, наведені у скарзі, та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи у зверненні стягнення на предмет застави, місцевий суд вважав, що П. є добросовісним набувачем спірного приміщення та при його купівлі жодних зобов'язань перед Банком не мала.

Скасовуючи в цій частині рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення — про задоволення цієї вимоги, апеляційний суд дійшов висновку, що відповідно до вимог ст. 27 Закону застava зберігає силу навіть у випадку, якщо майнові права на предмет застави перейшли на відповідній правовій підставі до іншої особи.

Цей висновок суду апеляційної інстанції ґрунтується на матеріалах справи й відповідає вимогам закону.

Так, згідно з ч. 1 ст. 27 Закону застava зберігає силу, якщо за однією з підстав, зазначених в законі, майно або майнові права, що складають предмет застави, переходять у власність іншої особи.

Судами встановлено, що відповідно до договору застави від 13 липня 1998 р. ТОВ «П Тріада» передало в заставу Банку нерухоме майно — спортивний зал площею 839,8 кв. метра розташований по вул. Героїв Сталінграду, 16-д у м. Дніпропетровську.

Це майно було передане під заставу Банку в забезпечення належного виконання зобов'язань ТОВ «Дніпро АіТ» за кредитним договором від 13 липня 1998 р., зобов'язання за яким боржником не виконано.

У подальшому ТОВ «П Тріада» оспорило зазначений договір у судовому порядку, рішенням арбітражного суду договір було визнано неукладеним, однак після перегляду справи касаційним судом при новому розгляді справи рішенням господарського суду в позові відмовлено.

Під час чинності рішення арбітражного суду спірне приміщення 19 травня 1999 р. ТОВ «П Тріада» було відчужено за договором купівлі-продажу товариству з обмеженою відповідальністю «Югпромекекспорт», яке в свою чергу 5 лютого 2002 р. відчужило його ПП.

Рішенням Господарського суду Дніпропетровської області від 12 лютого 2003 р. позов Банку до ПП про звернення стягнення на предмет застави задоволено, однак це рішення не було виконано у зв'язку з тим, що 23 січня 2003 р. ПП відчужило об'єкт застави П.

Таким чином, встановивши при вирішенні справи на підставі доказів, яким було дано належну оцінку, той факт, що застava на спірне приміщення свою дію не припиняла, зобов'язання забезпечене застavoю не виконано, апеляційний суд обґрунтовано дійшов висновку про збереження її чинності при переході права власності на предмет застави до відповідачки й відповідно звернення стягнення на нього з підстав ст. 27 Закону.

Відповідно до статей 335, 337 ЦПК під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанцій норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуаль-

ного права. Не може бути скасоване правильне по суті та справедливе рішення з одних лише формальних міркувань.

Встановивши факти та зумовлені ними правовідносини, суд апеляційної інстанції правильно застосував правові норми та ухвалив правильне по суті рішення, підстав для скасування якого колегія суддів не знаходить.

Керуючись статтями 336, 337 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу П. відхилила. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 31 березня 2008 р. залишила без змін.

РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ *

Управління Пенсійного фонду України як орган, якому делеговано повноваження щодо призначення і виплати пенсій та доплат до них, повинно здійснювати нарахування доплат до пенсій дітям війни відповідно до вимог ст. 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни»

ПОСТАНОВА

Іменем України

15 вересня 2009 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши за винятковими обставинами у відкритому судовому засіданні за скаргою управління Пенсійного фонду України в Заводському районі м. Миколаєва (далі — Управління, ПФУ відповідно) справу за позовом Кисельової Л.Н. до Управління про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії, **встановила:**

У вересні 2007 р. Кисельова Л.Н. звернулася до суду з позовом до Управління, в якому просила визнати протиправною бездіяльність щодо неперерахування їй як особі, яка має правовий статус дитини війни, доплати (підвищення) до пенсії, передбаченої Законом від 18 листопада 2004 р. № 2195-IV «Про соціальний захист дітей війни» (далі — Закон № 2195-IV), у розмірі 30 % від мінімальної пенсії за віком за період з 1 січня 2007 р. до моменту звернення до суду та зобов'язати Управління здійснити перерахування такої доплати і забезпечити виплату заборгованості.

Заводський районний суд м. Миколаєва постановою від 14 листопада 2007 р., залишеною без змін ухвалою Одеського апеляційного адміністративного суду від 24 липня 2008 р., позов задовольнив.

Вищий адміністративний суд України постановою від 8 квітня 2009 р. касаційну скаргу Управління задовольнив частково — скасував судові рішення в частині задоволення позовних вимог за період з 1 січня до 7 липня 2007 р., в решті касаційну скаргу залишив без задоволення, а судові рішення — без змін.

У скарзі до Верховного Суду України Управління, пославшись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції однієї й тієї самої норми права, просило скасувати рішення судів усіх інстанцій та направити справу на новий судовий розгляд. На підтвердження зазначеного скаргник навів постанову Верховного Суду України від 11 листопада 2008 р.

Заслухавши представників Управління та ПФУ і перевіrivши за матеріалами справи наведені у скарзі доводи та заперечення на неї, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України визнала, що скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Судами встановлено, що Кисельова Л.Н. отримує пенсію за віком та належить до категорії громадян, яким встановлено статус дитини війни.

Згідно зі ст. 6 Закону № 2195-IV (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) дітям війни пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що

* Публікується повний текст судових рішень з незначною редакційною правкою.

виплачується замість пенсії, підвищуються на 30 % від мінімальної пенсії за віком.

Пунктом 12 ст. 71 Закону від 19 грудня 2006 р. № 489-V «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (далі — Закон № 489-V) дію ст. 6 Закону № 2195-IV зупинено на 2007 р. із урахуванням ст. 111 цього Закону. Проте Конституційний Суд України Рішенням від 9 липня 2007 р. № 6-рп/2007 положення п. 12 ст. 71 та ст. 111 Закону № 489-V визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

Відповідно до ч. 2 ст. 152 Конституції закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Водночас згідно з вимогами ч. 2 ст. 19 Основного Закону органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно з ч. 3 ст. 2 КАС у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); 4) безсторонньо (неупереджено); 5) добросовісно; 6) розсудливо; 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації; 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Вирішуючи спір і задовольняючи позов частково, суди правомірно виходили з того, що

Управління як орган, якому делеговано повноваження щодо призначення і виплати пенсій та доплат до них, повинно було діяти відповідно до вимог ст. 6 Закону № 2195-IV і здійснити позивачу відповідні нарахування (за той період часу, коли дія цієї норми не була зупинена), але на порушення зазначеної статті таких нарахувань не проводило, чим і допустило протиправну бездіяльність.

Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України з такими висновками судів погодилася.

Доводи відповідача щодо правомірності своїх дій з посиланням на відсутність бюджетних коштів для повної реалізації програми з доплат дітям війни суди обґрунтовано до уваги не взяли, оскільки питання фінансування цих видатків не є предметом спору, що розглядається. Проблеми надання бюджетних коштів Управлінню для виконання покладених на нього обов'язків у справах цієї категорії виходять за межі заявлених вимог і судами не розглядалися.

Безпідставними є також посилання відповідача на можливість нецільового використання коштів ПФУ, оскільки суди не ухвалювали рішення про проведення виплат з власних джерел фінансування останнього.

Відповідно до ч. 1 ст. 244 КАС Верховний Суд України відмовляє у задоволенні скарги, якщо обставини, які стали підставою для провадження за винятковими обставинами, не підтвердилися.

Керуючись статтями 241—244 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **п о с т а н о в и л а**:

Відмовити Управлінню у задоволенні скарги.

Постанову Заводського районного суду м. Миколаєва від 14 листопада 2007 р., ухвалу Одеського апеляційного адміністративного суду від 24 липня 2008 р. та постанову Вищого адміністративного суду України від 8 квітня 2009 р. залишити без змін.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

Ухвалу Вищого адміністративного суду України залишено без змін у зв'язку з обґрунтованістю його висновку про те, що п. 7.7 ст. 7 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» не дає податковому органу право самостійно змінювати призначення платежу, визначеного платником податків при їх сплаті, зокрема з метою погашення податкового боргу

ПОСТАНОВА Іменем України

27 жовтня 2009 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду Украї-

ни, розглянувши у відкритому судовому засіданні в порядку провадження за винятковими обстави-

нами за скаргою Державної податкової інспекції у Куйбишевському районі м. Донецька (далі — ДПІ) справу за позовом комунального підприємства «Тепломережа» (далі — КП) до ДПІ про визнання недійсними податкових повідомлень-рішень, **встановила:**

У червні 2006 р. КП звернулося до суду з позовом про визнання недійсними податкових повідомлень-рішень ДПІ від 10 липня 2006 р.: № 0002441640/0/8856, № 0002451640/0/8855, № 0002441640/0/8854, № 0002441640/0/8853, № 0002441640/0/8852, № 0002441640/0/8851, № 0002441640/0/8850, № 0002441640/0/8849, якими йому нараховано штрафні (фінансові) санкції на загальну суму 272 тис. 159 грн 7 коп., унаслідок прострочення граничного строку сплати узгодженого податкового зобов'язання з податку на додану вартість (далі — ПДВ) у 2004 р.

Господарський суд Донецької області постановою від 2 жовтня 2006 р., залишеною без змін ухвалою Донецького апеляційного господарського суду від 23 листопада 2006 р., позов КП задовольнив.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 27 травня 2009 р. ухвалені у справі судові рішення залишив без змін.

У скарзі про перегляд ухвали Вищого адміністративного суду України за винятковими обставинами ДПІ, пославшись на наявність підстави, встановленої п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС, просила Верховний Суд України скасувати всі ухвалені у справі рішення. На обґрунтування скарги відповідач додав ухвалу Вищого адміністративного суду України від 3 квітня 2008 р. у справі за аналогічним позовом, в якій, на його думку, одну й ту саму норму права застосовано інакше, ніж у справі, що розглядається.

Перевіривши за матеріалами справи наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України визнала, що підстав для її задоволення немає.

Як встановлено судами, суми, перераховані платником на погашення податкового зобов'язання за березень 2005 р., а також заявлені до відшкодування з бюджету у декларації за цей же податковий період, ДПІ зарахувала на погашення податкового боргу КП за 2004 р. При цьому для розрахунку суми штрафу податковий орган брав не дату сплати платником суми податкового боргу, як передбачено підпунктом 17.1.7 п. 17.1 ст. 17 Закону від 21 грудня 2000 р. № 2181-III «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» (далі — Закон № 2181-III), а дату самостійного по-

гашення цим органом зазначеного боргу за рахунок коштів, перерахованих платником за інший податковий період, та сум бюджетного відшкодування.

Залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій щодо скасування оспорюваних податкових повідомлень-рішень, касаційний суд на обґрунтування свого рішення послався на те, що у податкового органу немає права самостійно змінювати призначення платежу, визначеного платником податків при їх сплаті, зокрема з метою погашення податкового боргу. Позивач, самостійно визначивши та перерахувавши суму ПДВ, а також вказавши напрям бюджетного відшкодування з цього податку — у рахунок погашення зобов'язань наступних податкових періодів, виконав своє зобов'язання зі сплати ПДВ за визначеними ним періодами, що виключало застосування до нього штрафних (фінансових) санкцій, передбачених підпунктом 17.1.7 п. 17.1 ст. 17 Закону № 2181-III.

Судові рішення в адміністративних справах, переглянуті в касаційному порядку, а також рішення суду касаційної інстанції можуть бути оскаржені за винятковими обставинами з мотиву неоднакового застосування касаційним судом (судами) однієї й тієї самої норми права, якщо воно мало місце за аналогічних обставин і призвело до ухвалення неправильного рішення.

Згідно з ч. 2 ст. 159 КАС законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права.

Ухвала Вищого адміністративного суду України відповідає вимогам зазначеної норми, оскільки висновок цього суду про те, що п. 7.7 ст. 7 Закону № 2181-III не дає податковому органу право самостійно змінювати призначення платежу, визначеного платником податків при їх сплаті, зокрема з метою погашення податкового боргу, є обґрунтованим.

Враховуючи те, що обставини, які стали підставою для провадження за винятковими обставинами, не підтвердилися, а оскаржуване рішення касаційного суду є законним, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 244 КАС, **постановила:**

У задоволенні скарги ДПІ про скасування ухвали Вищого адміністративного суду України від 27 травня 2009 р. відмовити.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Зважаючи на те, що відповідно до ч. 1 ст. 124 ЗК України необхідною умовою укладення договору оренди земельної ділянки, яка перебуває у державній або комунальній власності, є наявність рішення відповідного органу про надання земельної ділянки, зобов'язання цього органу укласти такий договір за відсутності відповідного рішення є порушенням його виключної, передбаченої Конституцією України, компетенції на здійснення права власності від імені українського народу та управління землями, яке підлягає захисту, а порушені права позивача мають захищатися способами, передбаченими ст. 152 цього Кодексу, з обов'язковим дотриманням норм чинного законодавства

ПОСТАНОВА

Судової палати у господарських справах Верховного Суду України

від 10 лютого 2009 р.

(в и т я г)

У грудні 2007 р. приватна фірма «Валентина» (далі — Фірма) звернулася до Господарського суду Сумської області з позовом до Сумської міської ради Сумської області (далі — Рада), в якому з урахуванням уточнених позовних вимог просила визнати за нею право користування земельною ділянкою у м. Суми площею 0,05 га, право на оформлення права користування зазначеною ділянкою, а також зобов'язати відповідача укласти з позивачем договір оренди землі. Позовні вимоги обґрунтовані неправомірною бездіяльністю Ради, яка на порушення вимог ст. 377 ЦК та ст. 120 ЗК ухиляється від укладення договору оренди зазначеної земельної ділянки з Фірмою, яка є власником розташованого на цій ділянці нежитлового приміщення.

Господарський суд Сумської області рішенням від 27 грудня 2007 р. позов задовольнив.

Харківський апеляційний господарський суд постановою від 13 травня 2008 р. рішенням суду першої інстанції скасував і прийняв нове, яким у задоволенні позову відмовив.

Вищий господарський суд України постановою від 22 жовтня 2008 р. постанову апеляційного господарського суду скасував, а рішення місцевого господарського суду залишив у силі.

Колегія суддів Верховного Суду України ухвалою від 15 січня 2009 р. за касаційною скаргою Ради порушила провадження з перегляду в касаційному порядку зазначеної постанови Вищого господарського суду України.

У касаційній скарзі Рада просила скасувати постанову суду касаційної інстанції та залишити в силі постанову апеляційного господарського суду. На обґрунтування скарги зроблено посилання на невідповідність оскаржуваної постанови положенням Конституції України, рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм матеріального права, різне застосування Вищим господарським судом України одного й того ж поло-

ження закону в аналогічних справах, а також на порушення судом касаційної інстанції норм матеріального права.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників сторін, обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи та перевіrivши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, яким позов було задоволено, Вищий господарський суд України виходив із того, що на підставі приписів ст. 377 ЦК при відчуженні будівлі або споруди до набувача зазначеного нерухомого майна автоматично переходить право користування земельною ділянкою, на якій воно розміщене. Отже, позивач згідно із законом набув право користування спірною земельною ділянкою внаслідок укладення 16 жовтня 2006 р. договору купівлі-продажу розміщеного на ній нежитлового приміщення, тобто необхідності у прийнятті Радою відповідного рішення про надання позивачу спірної ділянки у користування немає.

Проте із цим висновком погодитися не можна з таких підстав.

Згідно зі ст. 13 Конституції земля є об'єктом права власності українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Основним Законом.

Зі змісту ст. 12 ЗК (у редакції, що діяла на момент виникнення спірних правовідносин) убачається, що розпорядження землями територіальної громади міста, в тому числі надання їх у користування, належить до повноважень міської ради та здійснюється відповідно до вимог цього Кодексу.

За ч. 1 ст. 124 ЗК передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення

відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування шляхом укладення договору оренди земельної ділянки.

У п. 34 ч. 1 ст. 26 Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що питання регулювання земельних відносин вирішуються виключно на пленарних засіданнях міської ради.

Відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» сторони укладають договір оренди землі лише у разі згоди орендодавця передати земельну ділянку в оренду.

Суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що питання укладення з позивачем договору оренди спірної земельної ділянки на сесії Ради не розглядалось. Це також підтверджується документами, наявними у матеріалах розглядуваної справи.

Зважаючи на те, що необхідною умовою укладення договору оренди земельної ділянки, яка перебуває у державній або комунальній власності, є наявність рішення відповідного органу про надання земельної ділянки, зобов'язання цього органу укласти такий договір за відсутності відповідного рішення є порушенням його виключної, передбаченої Конституцією, компетенції на здійснення права власності від імені українського народу та управління землями, яке підлягає захисту, а порушені права позивача мають захищатися способами, передбаченими ст. 152 ЗК з обов'язковим дотриманням норм чинного законодавства.

Отже, задовольняючи позов, суди не врахували право Ради самостійно вирішувати питання щодо надання в користування земельної ділянки, оскільки відповідно до ст. 123 зазначеного Кодексу до компетенції судів віднесено розгляд вимог про спонукання Ради розглянути подане зацікавленою особою клопотання без визначення змісту самого рішення сесії.

Крім того, суди неправомірно зобов'язали Раду укласти з позивачем договір оренди землі із зазначенням чітко визначеного розміру земельної ділянки, оскільки згідно з вимогами ст. 12 ЗК розмір орендованої ділянки самостійно визначається її власником.

Водночас не можна залишити в силі постанову Харківського апеляційного господарського суду від 13 травня 2008 р., беручи до уваги таке.

За ч. 1 ст. 377 ЦК до особи, яка придбала житловий будинок, будівлю або споруду, переходить право власності на земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення, у розмірах, встановлених договором.

Відповідно до ч. 3 цієї статті, якщо житловий будинок, будівля або споруда розміщені на земельній ділянці, наданій у користування, то в разі їх відчуження до набувача переходить право користування тією частиною земельної ділянки,

на якій вони розміщені, та частиною ділянки, яка необхідна для їх обслуговування.

Аналогічна норма закріплена в ч. 2 ст. 120 ЗК (у чинній на сьогодні редакції).

Як установили суди першої та апеляційної інстанцій, 16 жовтня 2006 р. між Фірмою та товариством з обмеженою відповідальністю «Торгівельний дім «Альянс» (далі — ТОВ) було укладено договір купівлі-продажу нежитлового приміщення, за яким останній передав позивачу у власність нежитлове приміщення (підвальне приміщення кафе на 24 місця) загальною площею 135,6 кв. метра, розташоване на земельній ділянці Ради.

Суди також установили, що позивач реконструював це приміщення шляхом прибудови та надбудови другого поверху, внаслідок чого його площа збільшилась до 819,1 кв. метра.

Господарський суд Сумської області рішенням від 10 вересня 2007 р. визнав за позивачем право власності на зазначене реконструйоване приміщення.

Отже, спочатку Фірма набула право власності лише на частину будівлі — підвальне приміщення, що на підставі приписів ч. 3 ст. 377 ЦК не дає позивачу право на одноосібне користування тією частиною земельної ділянки, на якій розміщена будівля.

Крім того, розглядаючи позов про визнання за Фірмою права користування спірною земельною ділянкою площею 0,05 га, суди не дослідили, чи надавалась у користування колишньому власнику підвального приміщення — ТОВ земельна ділянка для обслуговування цього нерухомого майна та яка реальна площа ділянки необхідна позивачу для обслуговування належного йому об'єкта нерухомості; не визначили, яка загальна площа будівлі, розташованої за наведеною адресою, не встановили її правовий режим, не перевірили, чи наявні інші співвласники цієї будівлі, а якщо так, то чи зачіпають їх інтереси рішення, прийняті у справі, що розглядається.

Дослідження цих обставин має істотне значення для правильного вирішення питання про наявність чи відсутність у позивача права користування спірною земельною ділянкою, проте суди на них уваги не звернули та залишили без належної правової оцінки.

Виходячи з викладеного, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України, керуючись статтями 111¹⁷—111²¹ ГПК, касаційну скаргу Ради задовольнила частково: постанови Вищого господарського суду України від 22 жовтня 2008 р., Харківського апеляційного господарського суду від 13 травня 2008 р. та рішення Господарського суду Сумської області від 27 грудня 2007 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Вирішуючи спір про визнання дійсним аукціону з продажу майна, суди не врахували тієї обставини, що це ж майно було предметом іншого спору між тими самими сторонами про визнання недійсним договору купівлі-продажу, що розглядався господарськими судами, і за результатами розгляду якого ухвалені судові рішення, що набрали законної сили, й висновки судів безпосередньо пов'язані із цим спором

ПОСТАНОВА

Судової палати у господарських справах Верховного Суду України

від 10 лютого 2009 р.

(в и т я г)

Закрите акціонерне товариство «Еліта» (далі — ЗАТ «Еліта») звернулось із позовом до Господарського суду м. Києва про визнання дійсними результатів аукціону, проведеного 30 вересня 2005 р. Державною акціонерною компанією «Національна мережа аукціонних центрів» (далі — ДАК) з продажу нежитлової будівлі у м. Чернігові, за результатами якого переможцем було визнано позивача з ціною продажу 4 млн 614 тис. 329 грн. У процесі розгляду справи позивач уточнив позовні вимоги та просив також визнати недійсним повторний аукціон з продажу спірного майна від 26 січня 2006 р., за результатами якого переможцем було визнано товариство з обмеженою відповідальністю «Агропромислова група» (далі — ТОВ).

Господарський суд м. Києва рішенням від 16 травня 2006 р., залишеним без змін постановою Київського апеляційного господарського суду від 10 липня 2008 р., позов задовольнив частково: визнав недійсним аукціон від 26 січня 2006 р. з повторного продажу зазначеної нежитлової будівлі. В іншій частині в задоволенні позову відмовлено.

Вищий господарський суд України постановою від 21 листопада 2008 р. ці постанову та рішення залишив без змін.

У касаційній скарзі ЗАТ «Еліта» просило скасувати зазначену постанову Вищого господарського суду України з підстав її невідповідності рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм матеріального права, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, виявлення різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону в аналогічних справах, порушення судом норм матеріального права.

15 січня 2009 р. колегія суддів Верховного Суду України порушила касаційне провадження з перегляду постанови Вищого господарського суду України від 21 листопада 2008 р.

Заслухавши суддю-доповідача, представників сторін та третьої особи, обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи та перевіrivши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Ухвалюючи оскаржувану постанову, суд касаційної інстанції погодився з висновками судів по-

передніх інстанцій, що при проведенні аукціону від 30 вересня 2005 р. з продажу спірного майна, за результатами якого переможцем було визнано ЗАТ «Еліта», не було допущено порушень, тому відсутні підстави (передбачені п. 19 Положення про порядок продажу на аукціоні за конкурсом основних засобів, що є державною власністю, затвердженого наказом Фонду державного майна України від 22 вересня 2000 р. № 1976) вважати його таким, що не відбувся. За таких обставин не було правових підстав для проведення повторного аукціону з продажу цього ж спірного майна, тому позовні вимоги про визнання недійсним аукціону, проведеного 26 січня 2006 р., є обґрунтованими.

Відмовляючи в позові про визнання дійсним аукціону від 30 вересня 2005 р., суд першої інстанції, з висновками якого погодилися суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив із того, що відповідачі не заперечують його дійсність і така вимога є встановленням факту, що має юридичне значення, а тому його встановлення є елементом оцінювання фактичних обставин справи та обґрунтованості вимог.

Але погодитися з наведеними висновками судів попередніх інстанцій не можна з таких підстав.

Згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1976 р. № 11 «Про судові рішення» (зі змінами, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України від 24 квітня 1981 р. № 4, від 25 грудня 1992 р. № 13 та від 25 травня 1998 р. № 15) рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги процесуального законодавства і всебічно перевіrivши обставини, вирішив справу у відповідності з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин, а за їх відсутності — на підставі закону, що регулює подібні відносини, або виходячи з загальних засад та змісту законодавства України.

Обґрунтованим визнається рішення, в якому повно відображені обставини, що мають значення для розглядуваної справи, висновки суду про встановлені обставини і правові наслідки є вичерпними, відповідають дійсності та підтверджуються достовірними доказами, дослідженими у судовому засіданні.

При прийнятті судового рішення у справі, що розглядається, суди не дали належної правової оцінки тому факту, що постановою Верховного

Суду України від 13 березня 2007 р. у справі за позовом ЗАТ «Еліта» до ЗАТ «Енергополіс», ТОВ про визнання недійсним договору купівлі-продажу зазначеного спірного майна, укладеного 14 лютого 2006 р. між відповідачами у справі, скасовано постанову Вищого господарського суду України від 14 грудня 2006 р. та залишено в силі постанову Київського апеляційного господарського суду від 16 серпня 2006 р. та рішення Господарського суду Чернігівської області від 11 липня 2006 р.

Господарський суд Чернігівської області рішенням від 11 липня 2006 р., залишеним без змін постановою Київського апеляційного господарського суду від 16 серпня 2006 р., у задоволенні позову відмовив.

У мотивувальній частині зазначеної постанови Верховного Суду України вказано, що на час укладення договору купівлі-продажу право власності на об'єкт нерухомості належало ТОВ, яке набуло його на підставі договору купівлі-продажу, укладеного 7 лютого 2006 р. між ним і ДАК, посвідченого приватним нотаріусом Чернігівського міжміського нотаріального округу та зареєстрованого цього ж дня

в Державному реєстрі правочинів за № 1137144, який є чинним і в установленому законом порядку недійсним не визнавався, та, відповідно, погодився з висновком судів першої та апеляційної інстанцій у цій справі, що ТОВ правомірно володіло спірним майном та мало право розпоряджатися ним за власним розсудом.

Розгляд вказаної справи стосується предмета спору і в цій справі, а тому безпосередньо пов'язаний з нею, що не врахували суди при ухваленні рішень у справі, а суд касаційної інстанції не звернув на наведені обставини увагу.

Враховуючи викладене, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України, керуючись статтями 111¹⁷—111²⁰ ГПК, касаційну скаргу ТОВ задовольнила: постанови Вищого господарського суду України від 21 листопада 2008 р., Київського апеляційного господарського суду від 10 липня 2008 р. та рішення Господарського суду м. Києва від 16 травня 2006 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до господарського суду першої інстанції.

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Призначення судом кримінального покарання особі за злочин, передбачений ч. 1 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 цього Кодексу визнано необґрунтованим через те, що суд не врахував тяжкості злочину, особи засудженого та його поведінки після вчинення злочину

УХВАЛА

колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 29 вересня 2009 р.

(в и т я з)

Роздільнянський районний суд Одеської області вироком від 28 листопада 2008 р. засудив О.: за ч. 1 ст. 115 КК із застосуванням ст. 69 КК на чотири роки три місяці позбавлення волі; за ч. 1 ст. 263 КК на два роки позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим О. визначено остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки три місяці.

Згідно з вироком суду О. засуджено за вчинення злочинів за таких обставин.

22 червня 2004 р. приблизно о 17 годині 30 хвилин, перебуваючи у приміщенні охорони дачного масиву, О. під час сварки з охоронником В. з метою вбивства завдав останньому численні удари металевою частиною лопати по різних частинах тіла, що призвело до несумісних із життям тілесних ушкоджень у виді відкритої черепно-

мозкової травми з пошкодженнями кісток черепа та головного мозку, від яких той помер.

Крім того, за місцем свого проживання О. незаконно (без відповідного дозволу) зберігав знайдений самостріл, за допомогою якого в період з 1 по 2 листопада 2004 р. з метою самогубства зробив постріл собі у груди. 2 листопада 2004 р. зазначену вогнепальну зброю було вилучено.

В апеляційному порядку вирок не оскаржувався.

У касаційному поданні заступник прокурора Одеської області, не оспорюючи доведеності винуватості О. у вчиненні злочинів і кваліфікацію його дій за ч. 1 ст. 115, ч. 1 ст. 263 КК, порушив питання про скасування вироку суду першої інстанції з направленням справи на новий судовий розгляд. Він це мотивував тим, що місцевий суд, безпідставно застосувавши ст. 69 КК, призначив О. покарання, яке внаслідок м'якості не відповідає тяжкості вчинених злочинів і даним про його особу.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційного подання, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що воно підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до вимог статей 65, 69 КК, призначаючи покарання, суд повинен враховувати ступінь тяжкості вчинених злочинів, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. За наявності кількох обставин, які пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК за цей злочин. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Як убачається з вироку суду ці вимоги закону суд не дотримав.

Так, призначаючи О. покарання, в тому числі відповідно до ч. 1 ст. 115 КК із застосуванням ст. 69 КК, суд визнав пом'якшуючими покарання засудженого обставинами вчинення ним злочину вперше, сприяння у розкритті злочину, фізичний стан засудженого, в тілі якого після спроби самогубства залишився уламок кулі, а також перебування О. під вартою приблизно чотири роки і те, що до нього в цей час застосовувалися примусові заходи медичного характеру.

Однак суд не зазначив, у чому полягало сприяння О. у розкритті злочину та якого саме з двох злочинів, за які його засуджено, і чи вплинуло це та яким чином на зниження ступеня тяжкості вчиненого ним. Не звернув уваги суд й на наявні у справі дані про те, що О. раніше вчинював злочини, передбачені ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 140, ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 129 КК 1960 р., судимості за які відповідно до ст. 89 КК погашені. Тому посилення суду на вчинення ним злочину вперше і на сприяння у розкритті злочину як на пом'якшуючі покарання обставини не можна визнати правильним.

Також суд, призначаючи О. покарання, не врахував, що після вчинення вбивства В. він утік, довгий час переховувався і був оголошений у розшук.

Крім того, як вбачається з матеріалів кримінальної справи, під час досудового слідства та судового розгляду справи О. свою вину у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 115, ч. 1 ст. 263 КК, визнавав частково.

Суд не в повній мірі врахував і те, що вчинені О. злочини належать до категорії особливо тяжких та середньої тяжкості, О. протягом 2003 р. під час проживання в селі згідно з наданою сільською

радою характеристикою, був схильний до вживання алкогольних напоїв, а жителі села характеризували його негативно.

Під час проживання з червня 2004 р. в іншому селі, як свідчить надана про нього характеристика, про О. там негативно відгукувались також.

Крім того, згідно з матеріалами справи та показаннями самого О., злочин, передбачений ч. 1 ст. 115 КК, він учинив у стані алкогольного сп'яніння, про що органи досудового слідства зазначили у пред'явленому йому обвинуваченні. Однак суд на цю обставину уваги не звернув і їй жодної оцінки у вирок не дав, хоча вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння за законом може бути визнано як обтяжуюча покарання обставина.

Не врахував суд і даних про виявлену в О. венеричну хворобу.

Суд також не мотивував, чому він визнав пом'якшуючими покарання обставинами тривалість строку перебування О. за вчинені злочини під вартою та застосування до нього в цей час (з 5 вересня 2005 р. по 29 червня 2008 р.) примусового лікування в психіатричній лікарні, якщо згідно з вимогами ст. 338 КПК ці строки зараховуються в строк відбуття покарання, призначеного судом.

Враховуючи зазначене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що суд при призначенні О. покарання у виді позбавлення волі за ч. 1 ст. 115 КК необґрунтовано застосував ст. 69 КК та безпідставно визначив розмір покарання, нижче від найнижчої межі санкції цього закону у виді позбавлення волі на строк чотири роки три місяці. Це покарання за зазначений злочин і за сукупністю злочинів недостатнє для виправлення засудженого та попередження вчинення ним нових злочинів.

Тому на підставі п. 3 ч. 1 ст. 398 КПК вирок суду щодо О. визнано таким, що підлягає скасуванню за м'якістю призначеного йому покарання, а справа — направленню на новий судовий розгляд.

Скасовуючи вирок суду і направляючи справу на новий судовий розгляд, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вказала на необхідність при новому розгляді справи, у разі визнання О. винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 115, ч. 1 ст. 263 КК, повною мірою врахувати тяжкість учинених злочинів, особу засудженого та обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання, та призначити йому покарання відповідно до вимог ст. 65 КК.

За таких обставин вирок Роздільнянського районного суду Одеської області від 28 листопада 2008 р. щодо О. скасовано за м'якістю призначеного йому покарання, а справу направлено на новий судовий розгляд у той же суд в іншому складі суду.

Звільняючи засуджену особу від відбування покарання з випробуванням, суд може покласти на неї обов'язки, передбачені ст. 76 КК України. У цьому випадку суд не встановлює періодичності реєстрації, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 13 Кримінально-виконавчого кодексу України вирішення цього питання віднесено до компетенції кримінально-виконавчих інспекцій

УХВАЛА

*колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України
від 16 липня 2009 р.*

(в и т я з)

Криничанський районний суд Дніпропетровської області вироком від 18 серпня 2008 р. засудив Т.В. за ч. 3 ст. 186 КК на строк чотири роки позбавлення волі, а на підставі ст. 75 КК звільнив від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком три роки.

На підставі ст. 76 КК на Т.В. покладено обов'язки повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання і роботи, щомісячно з'являтися для реєстрації у кримінально-виконавчу інспекцію.

Зазначеним вироком засуджено також Т.С., судові рішення щодо якого не оскаржуються.

Апеляційний суд Дніпропетровської області ухвалою від 11 листопада 2008 р. цей вирок залишив без змін.

Т.В. визнано винним та засуджено за те, що він 8 червня 2008 р. приблизно о 15 годині, за попередньою змовою з Т.С., з метою викрадення чужого майна шляхом вільного доступу проник разом з Т.С. у приміщення житлового будинку С., де вони у присутності В.І., яка була в будинку, відкрито викрали майно потерпілої В.Г. на загальну суму 2 тис. 910 грн.

У касаційному поданні прокурор, не оспоруючи висновків суду про доведеність вини Т.В., просив вирок щодо нього змінити у зв'язку із неправильним застосуванням кримінального закону.

При цьому він послався на те, що суд на порушення вимог кримінального закону, застосувавши до Т.В. ст. 76 КК, встановив йому періодичність проведення реєстрації у кримінально-виконавчій інспекції, що зазначеним законом не передбачено.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційного подання, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що воно підлягає задоволенню з таких підстав.

При звільненні Т.В. від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК, суд всупереч вимогам ст. 76 цього Кодексу зобов'язав Т.В. з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчу інспекцію щомісяця, тобто встановив періодичність такої реєстрації, що не передбачено зазначеною нормою закону.

Апеляційний суд на це не звернув уваги.

У зв'язку з цим колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України змінила вирок Криничанського районного суду Дніпропетровської області від 18 серпня 2008 р. та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 11 листопада 2008 р. щодо Т.В. і виключила з них рішення про встановлення періодичності (щомісяця) явки засудженого Т.В. для реєстрації у кримінально-виконавчій інспекції.

Відповідно до ч. 3 ст. 88 КК України особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання або звільнені від покарання чи такі, що відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом, визнаються такими, що не мають судимості. У цих випадках кваліфікація дій зазначених осіб за ознакою повторності виключається

УХВАЛА

*колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України
від 5 лютого 2009 р.*

(в и т я з)

Володимир-Волинський міський суд Волинської області вироком від 12 грудня 2007 р. засудив Ч. за ч. 2 ст. 186 КК до позбавлення волі на строк п'ять років. На підставі ст. 104 КК його звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки та покладенням на нього обов'язків, передбачених підпунктами 3, 4 ч. 1 ст. 76 КК.

В апеляційному порядку справа щодо Ч. не розглядалася.

Ч. визнано винним у тому, що 11 листопада 2007 р. він, приблизно о дев'ятій годині, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, повторно відкрито викрав майно та гроші П. на загальну суму 25 грн.

У касаційному поданні прокурор, пославшись на неправильне застосування криміналь-

ного закону при кваліфікації дій Ч., порушив питання про зміну вироку щодо Ч., перекваліфікацію його дій з ч. 2 на ч. 1 ст. 186 КК та зменшення покарання до позбавлення волі на строк чотири роки.

Перевіривши матеріали справи та доводи, зазначені у поданні, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційне подання підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Висновки суду про доведеність винуватості Ч. у касаційному поданні не оспорується та підтверджені розглянутими в судовому засіданні й викладеними у вироку доказами, зокрема показаннями самого засудженого, який повністю визнав свою вину.

Разом з тим при кваліфікації дій Ч. суд неправильно застосовував кримінальний закон.

Згідно з ухвалою Апеляційного суду Волинської області від 14 серпня 2007 р. на підставі п. «а» ст. 1 Закону від 19 квітня 2007 р. № 955-V «Про амністію» Ч. звільнено від відбування призначеного покарання.

Відповідно до вимог ч. 3 ст. 88 КК особи, засуджені за вироком суду та звільнені від покарання,

у тому числі і на підставі амністії, визнаються такими, що не мають судимості.

Проте дії Ч. помилково були кваліфіковані за ч. 2 ст. 186 КК за ознакою повторності.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, враховуючи зменшення обсягу обвинувачення та перекваліфікацію дій засудженого з ч. 2 на ч. 1 ст. 186 КК, беручи до уваги визначені судом обставини, які пом'якшують покарання, призначене Ч. покарання слід зменшити до двох років позбавлення волі.

З урахуванням зазначеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України змінила вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 12 грудня 2007 р.: перекваліфікувала дії Ч. з ч. 2 ст. 186 на ч. 1 ст. 186 КК та призначила йому покарання за цим законом у виді двох років позбавлення волі.

На підставі ст. 104 КК постановлено звільнити Ч. від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки та покладенням на нього обов'язків, передбачених підпунктами 3, 4 ч. 1 ст. 76 КК.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 63 КК України позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років за винятком випадків, передбачених Загальною частиною цього Кодексу.

При цьому відповідно до ч. 1 ст. 69 КК України суд не вправі призначати покарання нижче від найнижчої межі, встановленої для певного виду покарання в Загальній частині КК.

Порушення судом зазначених вимог закону потягло скасування вироку

УХВАЛА

колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України

від 16 липня 2009 р.

(в и т я г)

Вироком Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 29 грудня 2008 р. І. засуджено за ч. 2 ст. 185 КК із застосуванням ст. 69 КК на вісім місяців позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК до призначеного І. за цим вироком покарання частково приєднано невідбуте покарання за попереднім вироком від 20 березня 2006 р. та остаточно визначено один рік позбавлення волі.

За вироком суду І. визнано винним у тому, що він 30 квітня 2008 р., приблизно о 19 годині 15 хвилин, перебуваючи в приміщенні роздягальні, таємно викрав зазначене у вироку майно Т. на загальну суму 865 грн.

17 червня 2008 р., близько 19 години 15 хвилин, І., перебуваючи в приміщенні роздягальні, таємно викрав майно Є. на загальну суму 1 тис. 376 грн.

В апеляційному порядку справа не розглядалась.

У касаційному поданні прокурор порушив питання про скасування вироку щодо І. та направлення справи на новий судовий розгляд у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону. Зокрема, прокурор вважав, що місцевий суд порушив вимоги ст. 63 КК.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи, зазначені в поданні, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що подання підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 63 КК позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК. А згідно з вимогами ч. 1 ст. 69 КК, суд не має права призначати покарання нижче від найнижчої межі,

встановленої для певного виду покарання в Загальній частині КК.

Проте місцевий суд, на порушення зазначених вимог закону, засуджуючи І. за ч. 2 ст. 185 КК із застосуванням ст. 69 КК, призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк вісім місяців, що є меншим від мінімального розміру, встановленого для цього виду покарання.

За таких обставин, зазначила колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, вирок місцевого суду у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону не може вважатися законним та обґрунтованим і

підлягає скасуванню з направленням справи на новий судовий розгляд.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України скасувала вирок Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 29 грудня 2008 р. щодо І., а справу направила на новий судовий розгляд у той же суд, звернувши увагу на необхідність призначення І. кримінального покарання з додержанням вимог закону, якщо під час нового судового розгляду справи буде доведена вина І. у вчиненні крадіжки чужого майна повторно.

Вирок суду щодо підсудного скасовано, а його звільнено від кримінальної відповідальності, оскільки суд на порушення вимог ст. 6 Закону України від 31 травня 2005 р. «Про амністію», не зважаючи на клопотання підсудного про застосування до нього амністії, постановив обвинувальний вирок і звільнив його від покарання

УХВАЛА

колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України
від 4 серпня 2009 р.

(в и т я г)

Красноградський районний суд Харківської області вирок від 22 квітня 2008 р. засудив Т. за ч. 2 ст. 286 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки без позбавлення права керувати транспортними засобами.

Відповідно до статей 75, 76 КК Т. звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки з покладенням на нього обов'язків періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчу інспекцію та повідомляти її про зміну місця проживання і роботи. На підставі п. «б» ст. 1 Закону від 31 травня 2005 р. № 2591-IV «Про амністію» (далі — Закон № 2591-IV) Т. звільнено від відбування покарання. Постановлено стягнути із засудженого Т. на користь потерпілого П. на відшкодування матеріальної та моральної шкоди відповідно 1 тис. 620 грн і 5 тис. грн.

В апеляційному порядку справа не розглядалася.

Т. визнано винним у тому, що він 22 квітня 2005 р., приблизно о 23 годині, керуючи автомобілем та рухаючись на підйом в крайній лівій смузі, порушив вимоги пунктів 1.5, 10.1, 12.2, 12.3, 12.4 Правил дорожнього руху та, виконуючи маневр праворуч на крайню праву смугу, здійснив наїзд на пішохода П., внаслідок чого останньому було завдано тяжкі тілесні ушкодження.

У касаційному поданні прокурор, посилаючись на порушення судом норм матеріального та процесуального права, зазначив, що суд безпідставно

постановив обвинувальний вирок щодо Т., а не звільнив його від кримінальної відповідальності, оскільки останній до закінчення судового слідства подав клопотання про застосування до нього амністії. Враховуючи зазначене, прокурор порушив питання про скасування вироку щодо Т. і звільнення його від кримінальної відповідальності, та закриття справи провадженням на підставі п. «б» ст. 1 Закону № 2591-IV.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені в поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що воно підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 6 Закону № 2591-IV звільненню від кримінальної відповідальності в порядку та на умовах, визначених цим Законом, підлягають особи, які підпадають під дію ст. 1 цього Закону, кримінальні справи стосовно яких перебувають у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи не розглянуті судами, а так само розглянуті судами, але вирок не набрали законної сили, про злочини, вчинені до набрання цим Законом чинності.

Згідно з п. «б» ст. 1 цього Закону звільняються від покарання у виді позбавлення волі на певний строк та від інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, особи, засуджені за злочини, вчинені з необережності, за які законом передбачено покарання, менш суворе, ніж позбавлення волі на строк не більше 10 років.

(Продовження на с. 43)

Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення) *

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Ці положення Конституції поширюються на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того, чи є вони представниками законодавчої, виконавчої або судової влади, виконують свої службові обов'язки у державному апараті, в органах місцевого самоврядування або на окремих підприємствах, в установах та організаціях. Не має також значення службове становище особи (звання, ранг, чин, кваліфікаційний клас), відомча чи галузева належність органу, сфера його діяльності, характер та обсяг повноважень або форма власності, на підставі якої створені та функціонують підприємства, установи і організації. Виконання службовими особами своїх службових обов'язків на підставі, в межах і в порядку, передбачених Конституцією, законами та іншими нормативними актами, забезпечує нормальну діяльність державного апарату, а також апарату управління підприємств, установ і організацій.

У розд. XVII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі — КК) «Злочини у сфері службової діяльності» встановлена кримінальна відповідальність за діяння, суспільна небезпечність яких полягає у заподіянні шкоди відносинам, що забезпечують нормальну діяльність державного та громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ та організацій.

Діяння, відповідальність за які встановлена в зазначеному розділі Особливої частини КК, можуть бути віднесені до числа так званих загальних видів злочинів, вчинюваних у сфері службової діяльності, оскільки кожне з них посягає на суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного апарату,

а також апарату управління окремих підприємств, установ та організацій незалежно від їх галузевої та відомчої належності, сфери діяльності, обсягу повноважень чи форми власності.

У той же час у КК досить багато норм, що встановлюють відповідальність за так звані спеціальні види службових злочинів, вчинення яких також зумовлене службовим становищем суб'єкта, однак при їх здійсненні основним безпосереднім об'єктом є інші суспільні відносини.

Серед службових злочинів, передбачених в Особливій частині КК (ст. 366), не останнє місце займає такий злочин, як «службове підроблення».

Обов'язковою ознакою службового підроблення є його предмет — офіційні документи. Для того, щоб той чи інший акт був визнаний документом та мав статус офіційного, він повинен відповідати певним ознакам:

1) документ повинен містити певну інформацію (відомості, дані тощо);

2) така інформація має бути зафіксована у тій чи іншій формі (письмовій, цифровій, знаковій) і мати певні реквізити (бланк, печатку, штамп, голограму), які передбачені законом чи іншим нормативним актом;

3) інформація повинна бути зафіксована на відповідному матеріальному носії (папері, дискеті, диску, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці тощо) з метою її зберігання, використання або розповсюдження;

4) документ має бути складений, засвідчений, виданий чи розповсюджений в інший спосіб службовою особою від імені державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та об'єднань, а також підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності;

5) офіційним згідно зі ст. 366 КК є лише такий документ, що містить зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які породили чи здатні породити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи — до-

* Узагальнення підготовлено суддею Верховного Суду України В.Г. ЖУКОМ та головними консультантами управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України О.С. ІЩЕНКО та А.І. СМОЛКІНОЮ.

кази у правозастосовній діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

Об'єктивна сторона службового підроблення полягає у перекрученні істини в офіційному документі, вчиненому службовою особою з використанням свого службового становища. Такий злочин виявляється тільки в активній поведінці службової особи і може бути вчинений однією з декількох альтернативно передбачених у ч. 1 ст. 366 КК дій: а) внесення до документів неправдивих відомостей; б) інше підроблення документів; в) складання неправдивих документів; г) видача неправдивих документів.

Внесення до документів неправдивих відомостей означає включення інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності, до офіційного документа. При цьому форма документа та всі його реквізити відповідають необхідним вимогам.

Інше підроблення документів являє собою повну або часткову зміну змісту документа чи його реквізитів, однак не за рахунок внесення до нього неправдивих відомостей, а шляхом їх виправлень, підчищень, дописок, витравлювань чи використання інших подібних способів. Інше підроблення документів є своєрідним антиподом внесення до документа неправдивих відомостей, оскільки неправдиві відомості у цьому випадку до документа не вносяться, а виправляються або знищуються відомості, що вже є у документі та відповідають дійсності.

Складання неправдивих документів — це повне виготовлення документа, який містить інформацію, що не відповідає дійсності. При цьому форма та реквізити документа відповідають необхідним вимогам.

Видача неправдивих документів означає надання фізичним або юридичним особам такого документа, зміст якого повністю або частково не відповідає дійсності та який був складений або службовою особою, яка його видала, або іншою службовою особою. Видача неправдивого документа матиме місце й у тому випадку, якщо документ був складений приватною особою, але потім був засвідчений службовою особою і виданий нею іншим фізичним чи юридичним особам від імені тієї організації, яку представляє службова особа, що видала цей документ.

Склад злочину, опис якого міститься у диспозиції ч. 1 ст. 366 КК, є формальним, і злочин визнається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених у ній дій, незалежно від того, чи спричинили ці дії які-небудь наслідки і чи був використаний підроблений документ.

Розглядаючи кримінальні справи зазначеної категорії, суди мають керуватися положеннями чинних КК і Кримінально-процесуальним кодексом України (далі — КПК) та враховувати роз'яснення, наведені у відповідних постановках Пленуму Верховного Суду України.

Якість досудового слідства. Причини повернення справ на додаткове розслідування

Якість досудового слідства у справах зазначеної категорії загалом задовільна. Але в деяких випадках слідчі органи допускають неповноту досудового слідства, порушуючи вимоги статей 22, 23, 64 КПК, що призводить до повернення судами справ на додаткове розслідування або необхідності застосування вимог ст. 315¹ КПК.

Наприклад, 26 жовтня 2006 р. Василівський районний суд Запорізької області виніс постанову про повернення на додаткове розслідування кримінальної справи за обвинуваченням М. за ч. 2 ст. 366 та ч. 2 ст. 367 КК. Постанова була оскаржена в апеляційному порядку, але залишена судом апеляційної інстанції без змін.

М., серед іншого, обвинувачувалася у тому, що дала вказівку підлеглим їй по службі технікам-технологам лабораторії ЗАТ «Василівка-Арго» про незаповнення в офіційних документах на зерно (аналізних картках) граф, у яких і повинні бути зазначені якість і кількість клейковини, що міститься у зерні пшениці, а також графи, в якій повинен бути зазначений клас такого зерна.

Не беручи до уваги результати аналізів клейковини, проведених техніками-технологами і не перевіривши їх, М. зробила в документації відмітку про вміст більшої кількості та якості клейковини в зерні, на підставі чого завищувала його клас.

31 травня 2007 р. у кримінальній справі за обвинуваченням М. за зазначеними статтями справу повторно направлено на додаткове розслідування. Підставою для цього стало порушення норм кримінально-процесуального законодавства, неповнота та неправильність досудового слідства, яка не могла бути усунута в судовому засіданні. Так, слідчий, який проводив досудове слідство, не виконав вказівки суду, викладені у попередній постанові про направлення справи на додаткове розслідування, не вжив всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи: у справі не були встановлені особи, які

безпосередньо виготовили первинні бухгалтерські документи на прийом та відпуск зерна зі складів ЗАТ «Василівка-АГРО», не були встановлені та допитані всі свідки, не проведені зустрічні перевірки із суб'єктами господарювання, не проведена виїмка додаткових документів, необхідних для призначення та проведення додаткової судово-бухгалтерської експертизи тощо.

Щодо кваліфікації дій осіб, засуджених за ст. 366 КК, то в основному органи досудового слідства правильно кваліфікували дії винних осіб. Однак траплялися випадки, коли кваліфікація, яку давали органи слідства, не підтверджувалася в судовому засіданні і прокурор, який підтримував обвинувачення в суді, змінював обвинувачення, або це робив суд, визнаючи іншу кваліфікацію дій винних осіб.

Так, слідчий прокуратури м. Нововолинська Волинської області пред'явив обвинувачення А. за ч. 3 ст. 191, ч. 2 ст. 364, ч. 3 ст. 365, ч. 2 ст. 366 КК. Під час судового слідства прокурор змінив пред'явлене А. обвинувачення, перекваліфікувавши його дії на ч. 2 ст. 367 КК. Постановою суду А. був звільнений від кримінальної відповідальності на підставі ст. 48 КК.

Нерідко злочини цієї категорії були вчинені в сукупності з іншими службовими злочинами, а саме із злочинами, склад яких передбачено ст. 364 КК — зловживання владою або службовим становищем або ст. 368 КК — одержання хабара, а також із злочинами, склад яких передбачено ст. 191 КК — привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем або в сукупності із ч. 3 ст. 358 КК — використання завідомо підробленого документа, ст. 212 КК — ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Судовий розгляд справ.

Питання, пов'язані з кваліфікацією дій винних осіб

Автори узагальнень судової практики зазначають, що з урахуванням об'єктивних труднощів у розгляді кримінальних справ цієї категорії, їх розгляд доручався найбільш досвідченим суддям, які мають більший життєвий досвід і стаж суддівської роботи.

Узагальнення показало, що при постановленні рішень у справах зазначеної категорії судами в достатній мірі досліджуються всі ознаки складу злочину — службового підроблення. Враховується те, що службове підроблення, передбачене ч. 1 ст. 366 КК, належить до злочинів з формальним складом, незалежно від того, чи були спричинені будь-які наслідки і чи був використаний підроблений документ. Враховується також і те, що об'єктивною стороною цього злочину є вчинення суспільно небезпечного діяння, а також те, що суб'єктами злочину є

лише службові особи та наявність зв'язку між вчиненим діянням і посадою, яку вони обіймали або ж службовою діяльністю, яку вони здійснювали.

Судовий розгляд у більшості кримінальних справ розглядуваної категорії був проведений відповідно до вимог чинного кримінально-процесуального законодавства.

Значна кількість справ була розглянута судами в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 299 КПК, а саме: суди визнавали недоцільним дослідження доказів щодо тих фактичних обставин справи, які ніким не оспорювалися.

Суди загалом правильно застосовують положення цієї статті.

Нерідко підроблення документів службовими особами здійснювалося з метою заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем. Дії таких осіб суди правильно кваліфікували за сукупністю ст. 191 та ст. 366 КК.

Так, Вінницький районний суд Вінницької області засудив М. за ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 209, ч. 2 ст. 366 КК на 10 років позбавлення волі з позбавленням права займатися діяльністю, пов'язаною з управлінням і розпорядженням коштами та матеріальними цінностями.

М., будучи головним спеціалістом відділу державної виконавчої служби Вінницького районного управління юстиції, тобто службовою особою, в період з 1 березня 2003 р. по 20 липня 2006 р. отримав для подальшої здачі у Вінницьку філію АКБ «Правекс-банк» від державних виконавців грошові стягнення з юридичних та фізичних осіб на загальну суму 274 тис. 43 грн, з яких він перерахував на депозитний рахунок відділу державної виконавчої служби 62 тис. 507 грн, а решту суми у розмірі 211 тис. 536 грн привласнив (дії кваліфіковані за ч. 5 ст. 191 КК).

Діючи з метою приховання фактів привласнення коштів, отриманих від державних виконавців, М., використовуючи комп'ютерну техніку, підробив офіційні документи — бланки квитанцій про прийняття банком готівки в сумі 106 тис. 23 грн. Ці дії М. кваліфіковані судом за ч. 2 ст. 366 КК як службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, що спричинили тяжкі наслідки.

Водночас деякі суди необгрунтовано вважали кваліфікацію дій посадових осіб за ст. 366 КК зайвою, помилково вважаючи, що підроблення документів є ознакою складу злочину, передбаченого ст. 365 КК.

Наприклад, Лутугинський районний суд Луганської області розглянув кримінальну справу за звинуваченням К. за ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 194, ст. 209, ч. 3 ст. 365, ч. 2 ст. 366 КК.

Директор ТОВ «Джерело» К. визнаний судом винним у тому, що за попередньою домовленістю з

групою осіб підробив офіційні документи, надав їх до суду, завдяки цьому отримав рішення суду про дозвіл розібрати два 16-кватирних житлових будинки у с. Орехівка, підписав договір про виконання відповідних робіт, будинки були розібрані, через що власникам приватизованих квартир завдано збитки у розмірі 114 тис. 202 грн.

Суд кваліфікував дії підсудного лише за ч. 3 ст. 365 КК, вказавши, що кваліфікація за іншими статтями є зайвою, у тому числі і за ст. 366 КК. Зокрема, суд вважає, що ст. 365 КК охоплюються дії з підробки офіційних документів і не потребують додаткової кваліфікації.

Однак це рішення суперечить вимогам ст. 33 КК про кваліфікацію злочинних дій винного за відповідними статтями КК та фактичними обставинами.

Суди переважно правильно вирішують питання щодо кваліфікації дій засуджених за наявності в їх діях ознак подібних складів злочинів.

Так, Білоцерківський міськрайонний суд Київської області, розглядаючи кримінальну справу за обвинуваченням М. за ч. 1 ст. 366 КК, визнав помилковою кваліфікацію дій підсудного органами досудового слідства за цією статтею як службове підроблення, яке виразилось у складанні та видачі службовою особою завідомо неправдивого офіційного документа та внесенні до нього завідомо неправдивих відомостей.

При цьому суд посплався на те, що наведена кваліфікація дій М. ґрунтується на висновку досудового слідства, згідно з яким підсудний, працюючи в банку на посаді начальника юридичного відділу служби безпеки банку, був службовою особою, і довідку про заробітну плату підробив як службова особа. Однак такий висновок не відповідав дійсності.

Як було встановлено слідством і судом, М. на момент виготовлення та видачі особі фіктивної довідки не був працівником (службовою особою) ДТ «Трансметпрому», від імені якого він видав цю довідку. Він діяв як приватна, а не службова особа, тому його дії не можуть розцінюватись як службовий злочин.

Враховуючи наведене, суд правильно дійшов висновку, що у діях М. мають місце ознаки злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК, а тому визнав за необхідне кваліфікувати їх за ч. 1 ст. 358 КК.

Вироком від 23 лютого 2006 р. М. визнано винним і засуджено за ч. 1 ст. 358 КК.

Таке рішення суду є правильним, тому що суб'єктом службового підроблення може бути тільки службова особа. Якщо підроблення документа вчиняє приватна особа, то відповідальність настає за ст. 358 КК.

Інший приклад.

Вироком Снігурівського районного суду Миколаївської області від 4 грудня 2006 р. Д. засуджена за ч. 2 ст. 172, ч. 1 ст. 366 КК. За ч. 1 ст. 222 КК її виправдано.

Органами досудового слідства Д. обвинувачувалась за ч. 1 ст. 222 та ч. 1 ст. 366 КК у тому, що вона, будучи приватним підприємцем та службовою особою, склала та видала своєму працівнику Г. довідку про більший, ніж насправді, розмір заробітної плати, яку остання надала в банківську установу для отримання кредиту. Дослідивши докази по справі, суд першої інстанції дійшов висновку про відсутність в діях Д. складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 222 КК, оскільки вона не надавала банку неправдиву інформацію щодо розміру заробітної плати Г., а таку інформацію надала остання.

При перевірці вироку в апеляційному порядку колегія суддів залишила вирок без змін.

Аналіз практики розгляду справ цієї категорії засвідчив, що неоднакове застосування терміна «офіційний документ» пов'язане насамперед із недосконалістю диспозиції ст. 366 КК, яка потребувала законодавчого врегулювання та конкретизації наведених у ній понять.

Законом від 11 червня 2009 р. № 1508-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», який набирає чинності з 1 січня 2010 р., внесено відповідні зміни і доповнення до положень КК, зокрема дано нове визначення понять «службова особа» та «офіційний документ», а також у диспозиції ст. 366 КК термін «документ» замінено терміном «офіційний документ». Зазначене сприятиме правильному й однаковому застосуванню судами законодавства під час розгляду справ цієї категорії та більш якісному їх розгляду.

У зв'язку зі зверненням судді Конституційного Суду України М.І. Колоса до Верховного Суду України щодо практики застосування судами України при здійсненні кримінального судочинства положень ст. 366 КК, зокрема, що стосується тлумачення і застосування терміну «офіційний документ», це питання автори узагальнення вивчили з урахуванням думки апеляційних судів та аналізу надісланих ними кримінальних справ про злочини, пов'язані зі службовим підробленням.

Щодо питання, чи визнають суди офіційним документом пояснення особи, сфабриковане працівником міліції під час перевірки заяви про злочин, то аналіз матеріалів засвідчив, що однакового розуміння з цього приводу у судів немає.

Деякі суди вважають, що оскільки саме пояснення особи під час перевірки заяви про злочин в кримінально-процесуальному законодавстві як процесуальний документ не передбачене, бо пояснення не має відповідних реквізитів, то воно не може розглядатись як предмет службового підроблення. Таким предметом, на думку прибічників такої точки зору, можуть бути протоколи слідчих дій, які відповідно до ст. 65 КПК, є доказами у справі.

Інші суди вважають, що коли працівник міліції при перевірці заяви про злочин бере у певної особи пояснення, в яке вносить завідомо неправдиві відомості про обставини справи і засвідчує їх своїм підписом, а ці відомості засвідчують факти, які мають юридичне значення, тобто можуть бути приводом для порушення кримінальної справи чи відмови в порушенні справи, то такий документ має визнаватися офіційним.

Справ про підроблення пояснень особи працівником міліції у практиці судів України небагато, але вирішувалися вони по-різному.

Так, суди Луганської області у 2007 р. розглянули три кримінальні справи щодо працівників міліції, пов'язані з підробленням документів, у тому числі й пояснень громадян. У всіх випадках суди визнавали ці пояснення офіційними документами, що впливає зі змісту формулювання обвинувачення, визнаного судами доведеним. Окремого мотивування причини, з якої суди визнавали пояснення громадян офіційними документами, у вироках не наведено. Можна припустити, що суди виходили з того факту, що пояснення склалися службовою особою і на їх підставі приймалися процесуальні рішення.

Наприклад, вироком Краснодонського міськрайонного суду Луганської області Б. засуджений за ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 365, ч. 2 ст. 191 КК за те, що, будучи дільничним інспектором міліції, вніс неправдиві відомості в протокол про адміністративне правопорушення та сфальсифікував пояснення від імені громадянки В., яка нібито була свідком дрібного хуліганства.

Вироком Жовтневого районного суду м. Луганська засуджено С. за ч. 1 ст. 366 КК за те, що він, будучи дільничним інспектором, підробив протокол про адміністративне затримання громадянина П., а також сфальсифікував пояснення від імені померлої особи і неіснуючого громадянина про вилучення у громадянина П. наркотичних речовин.

У судовій практиці трапляються випадки визнання офіційними документами процесуальних документів і невизнання такими документів (заяв, пояснень тощо), які стали підставами для винесення процесуальних актів.

Так, вироком Дворічанського районного суду Харківської області М. засуджений за ч. 1 ст. 366, ч. 3 ст. 364 КК за те, що він, будучи дільничним інспектором міліції, нехтуючи службовими обов'язками, не провів перевірки двох повідомлень про злочини, склав фіктивні пояснення від імені громадян, після чого виніс постанови про відмову в порушенні кримінальних справ. Суд визнав предметом службового підроблення постанови про відмову в порушенні кримінальних справ, а сфабриковані пояснення осіб офіційними документами не визнав.

По-різному вирішують суди питання про наявність ознак злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК, у діях оперуповноважених працівників міліції, які на ім'я начальників відділів міліції склали рапорти, що не відповідали дійсності, та ставали підставами для притягнення невинних осіб до адміністративної відповідальності.

Наприклад, вироком Ленінського районного суду Запорізької області оперуповноважені відділення кримінального розшуку однойменного РВ УМВС К. та П. засуджені за ч. 1 ст. 366 КК за те, що сфальсифікували рапорти на ім'я начальника, на підставі яких до адміністративної відповідальності були притягнуті невинні особи.

За аналогічні дії, тобто складання фіктивного рапорту, що потягло незаконне притягнення до адміністративної відповідальності громадянина Б., вироком Октябрського районного суду м. Полтави засуджено оперуповноваженого УБОЗу Ш. Ухвалою Апеляційного суду Полтавської області вирок у частині засудження Ш. за ч. 1 ст. 366 КК закрито за відсутністю в його діях складу злочину. В ухвалі зазначено, що складений засудженим Ш. рапорт про нібито вчинене Б. адміністративне правопорушення не можна визнати офіційним документом, оскільки він має інформаційний характер і не зареєстрований належним чином.

У примітці до нової редакції ст. 358 КК (Закон від 11 червня 2009 р. № 1508-VI) зазначено, що «під офіційним документом у цій статті та статтях 357 і 366 цього Кодексу слід розуміти документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які породили чи здатні породити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи — докази у правозастосовчій діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити».

На нашу думку, у новій редакції цієї статті не дано вичерпного визначення терміну «офіційний документ», що може викликати певні проблеми і різне розуміння при її застосуванні.

Водночас вважаємо, що пояснення особи під час перевірки заяви про вчинення злочину слід вважати офіційним документом, тому що зафіксовані

у ньому відомості можуть засвідчувати факти, які в подальшому можуть мати юридичне значення.

Узагальнення розгляду судами кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 КК, свідчить, що судді в основному дотримуються вимог чинного законодавства щодо оперативності та якості розгляду кримінальних справ.

Суди в основному дотримуються строків призначення справ до розгляду, передбачених статтями 241, 256 КПК.

Щодо термінів розгляду справ цієї категорії, то зауважень не виникає. Випадків безпідставного відкладення розгляду чи необґрунтованого їх зупинення не виявлено.

Як свідчить судова практика, значний відсоток осіб, обвинувачених у вчиненні зазначеного злочину, не визнавали своєї вини або визнавали її в період досудового слідства і змінили свої показання під час судового розгляду справи. Через це виникають певні перешкоди, оскільки з'являється необхідність у призначенні судово-почеркознавчої експертизи, виїмок оригіналів документів, оскільки не завжди вони проводяться органами досудового слідства, що призводить до тяганини у розгляді справ.

Так, понад рік П'ятихатський районний суд Дніпропетровської області розглядав справу за обвинуваченням П. за ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 365, ч. 1 ст. 367, ч. 1 ст. 382 КК. Справа надійшла на розгляд суду 24 травня 2006 р. і постановою цього суду від 27 червня 2007 р. провадження у справі закрито, П. звільнена від кримінальної відповідальності на підставі Закону від 19 квітня 2007 р. № 955-V «Про амністію».

Тривалість розгляду справи зумовлена саме необхідністю проведення судово-почеркознавчої експертизи, виїмок документів, внаслідок недостатньої якості досудового слідства, оскільки П. обвинувачувалась у тому, що вона, будучи службовою особою і працюючи на посаді державного виконавця ВДВС П'ятихатського районного управління юстиції, склала завідомо неправдивий документ — акт від 5 червня 2005 р. про відсутність майна боржника, на підставі якого 29 червня 2005 р. винесла постанову про повернення виконавчого документа стягувачеві — Державному Ощадбанку України в особі Жовтоводсько-П'ятихатського відділення № 7787 про стягнення з Г. суми боргу.

Разом з тим при проведенні досудового слідства не встановлено ким саме були виконані підписи у зазначених документах, а в суді П. вказані факти заперечувала, що і призвело до необхідності призначення експертизи та тривалого розгляду справи.

Ще приклад.

Кримінальна справа за обвинуваченням Г. за ч. 4 ст. 191 та ч. 1 ст. 366 КК надійшла в провадження Першотравенського міського суду Дніпропетровської області 9 грудня 2004 р. По справі неоднора-

зово призначалося судово-бухгалтерські експертизи та судово-економічна експертиза. Постановою прокурора м. Першотравенська від 3 липня 2006 р. була змінена кваліфікація дій Г. з ч. 4 ст. 191 на ч. 2 ст. 191 КК. Вироком суду від 5 липня 2006 р. Г. визнано винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 191 та ч. 1 ст. 366 КК, і їй призначено покарання на підставі ст. 70 КК у вигляді трьох років обмеження волі із заборобою займати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями, строком на два роки. Від призначеного покарання Г. звільнена на підставі акту амністії. Ухвалою Апеляційного суду Дніпропетровської області від 28 вересня 2006 р. вирок Першотравенського міського суду залишено без змін.

Причини зміни і скасування судових рішень

Суди, виконуючи вимоги КПК, стали більше приділяти уваги вивченню справ, які надійшли до суду, і в разі необхідності вирішували питання про повернення справ для додаткового розслідування. Разом з тим мали місце випадки, коли суди приймали до свого провадження кримінальні справи, в яких органи досудового слідства не вжили заходів для з'ясування всіх обставин, за яких було вчинено злочини, неякісно проводили судові слідство і постановляли необґрунтовані або незаконні вироки. У зв'язку з цим апеляційні суди скасовували такі вироки місцевих судів, а справи повертали прокурорам для проведення додаткового розслідування.

Разом з тим при вирішенні питання про необхідність повернення кримінальних справ на додаткове розслідування в ряді випадків деякі суди не врахували вимоги КПК та роз'яснень, даних у постанові Пленуму Верховного Суду України від 11 лютого 2005 р. № 2 «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування». Згідно із роз'ясненнями, які містяться в п. 13 цієї постанови Пленуму, повернення кримінальних справ на додаткове розслідування повинно бути мотивованим, а підстави для цього обґрунтованими.

Мали місце випадки, коли при поверненні справ на додаткове розслідування суди в рішеннях про це ставили неконкретні питання, а також давали такі доручення, які не відповідають вимогам КПК.

Так, Євпаторійський міський суд АР Крим 24 травня 2006 р. справу стосовно К., обвинуваченого у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 222 та ч. 2 ст. 366 КК, повернув на додаткове розслідування. Серед інших питань, які слід було з'ясувати, суд зазначив таке: встановити місце знаходження та взяти пояснення в осіб, які мають стосунок до оформлення договору від 27 травня 1999 р. № 19. Скасовуючи цю постанову суду, колегія суддів 8 серп-

ня 2006 р. зазначила, що такі пояснення не можуть замінити протоколи допиту свідків. Крім того, з інших питань, які є в постанові, то вони неконкретні. У них органи досудового слідства не зорієнтовані на те, кого конкретно та з яких саме питань слід допитати. Як далі зазначено в ухвалі, суд мав можливість усі питання, які слід було з'ясувати, вирішити в порядку, передбаченому ст. 315¹ КПК, без повернення справи на додаткове розслідування.

У практиці деяких судів мають місце випадки направлення справ на додаткове розслідування зі стадії попереднього розгляду з порушенням вимог закону.

Так, постановою Рівненського районного суду однойменної області від 13 вересня 2006 р. кримінальну справу за обвинуваченням П. за ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 366, ч. 2 ст. 364 та ч. 2 ст. 366 КК зі стадії попереднього розгляду повернено прокурору Рівненської області на додаткове розслідування через істотні порушення норм кримінально-процесуального законодавства, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду. На переконання суду, обвинувачення П. пред'явлено із порушенням вимог статей 132, 143 КПК, тобто воно не відповідає диспозиціям статей КК, за якими вона притягується до кримінальної відповідальності, та містить істотні суперечності. У постанові про притягнення П. як обвинуваченої не зазначено час та місце вчинення злочину, які саме кошти були нею розкрадені та кому вони фактично належали на час заволодіння. Незрозумілим та суперечливим є обвинувачення П. за ч. 2 ст. 364 КК. Обвинувачення П. двічі за ч. 2 ст. 366 КК не відповідає вимогам диспозиції цієї статті, оскільки повторне вчинення одного і того ж злочину не може розглядатися як два окремі злочини з однаковою кваліфікацією.

Крім того, у справі відсутня позовна заява, яка б відповідала вимогам закону, в обвинувальному висновку не вказано яким чином наведені докази та документи підтверджують вину П. у вчиненні нею злочинів, за ч. 2 ст. 364 КК справу було порушено за день до закінчення досудового слідства, що є порушенням права обвинуваченої на захист.

У поданій на постанову суду апеляції прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, просив постанову скасувати як незаконну, а справу повернути суду першої інстанції на новий розгляд. Свої вимоги він мотивував тим, що повернення справи на додаткове розслідування із стадії попереднього розгляду можливе тільки у випадках, коли під час порушення справи, провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких вона не може бути призначена до судового розгляду. Такі порушення на його думку, у справі відсутні.

Ухвалою апеляційного суду від 14 листопада 2006 р. постановою Рівненського районного суду від 13 вересня 2006 р. щодо П. скасована, а справа направлена на новий судовий розгляд.

У результаті вивчення розглянутих судами кримінальних справ встановлено, що основними причинами оскарження та скасування рішень суду у справах зазначеної категорії були односторонність і неповнота досудового, судового слідства та невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи.

Крім того, причиною скасування рішень суду були й істотні порушення норм кримінально-процесуального законодавства.

Так, постановою Старобільського районного суду Луганської області від 28 грудня 2006 р. справу за звинуваченням Б., Д., Р. за ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 366 КК повернено прокурору для проведення додаткового розслідування. Скасовуючи цю постанову, апеляційний суд вказав, що при розгляді справи було порушено право підсудних на захист. Зокрема, у судовому засіданні прокурором було змінено обвинувачення у порядку ст. 277 КПК, проте правові наслідки цього суд підсудним не роз'яснив, продовжив розгляд справи за новим обвинуваченням, чим порушив право підсудних на захист.

Інший приклад.

Вироком Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 19 грудня 2006 р. за ч. 1 ст. 366 КК засуджені К., С., З. кожен окремо на один рік обмеження волі з позбавленням права займатися адміністративно-господарською діяльністю строком на один рік. Від призначеного покарання засуджені звільнені на підставі статей 75, 76 КК.

За вироком суду засуджені визнані винними у тому, що К., працюючи контролером енергонагляду Новомосковських РЕМ 3 березня 2006 р. виявив пошкодження пломби на електролічильнику у квартирі, яка належить Л., після чого демонтував лічильник, склав документ про направлення лічильника на проведення експертизи, запакував, опломбував його та видав абоненту Л. акт-припис з повідомленням про явку до Новомосковських РЕМ, але разом з цим не склав акт про порушення Правил користування електричною енергією для населення.

У квітні 2006 р. К., перебуваючи у приміщенні Новомосковських РЕМ, за згодою електромонтера З. і контролера С. вніс їх до акта про порушення зазначених Правил як осіб, які начебто взяли участь у проведенні перевірки у Л., після чого З. і С. підписали цей акт, чим склали завідомо неправдивий документ.

Скасовуючи вирок, суд апеляційної інстанції в ухвалі від 30 березня 2007 р. зазначив, що суд першої інстанції всупереч ст. 334 КПК в мотивувальній частині вироку не висвітлив об'єктивну

сторону складу злочину, у вчиненні якого засудженні визнані винними, а саме: якими повноваженнями наділені кожен із них та на підставі яких нормативно-правових актів вони мають право проводити перевірки та складати акти про виявлені порушення Правил користування електричною енергією, тобто чи є кожен із засуджених службовою особою.

В апеляційних інстанціях змінювалися вироки з перекваліфікацією дій засуджених з ч. 2 на ч. 1 ст. 366 КК у зв'язку з недоведеністю настання тяжких наслідків.

Наприклад, вироки стосовно Л., засудженого Полтавським районним судом Полтавської області за ч. 2 ст. 364 та ч. 2 ст. 366 КК та Б., Н. і М., засуджених Лубенським міськрайонним судом за ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 366, ч. 1 ст. 222 КК. Зміни цих вироків пов'язані з тим, що фактичні обставини справи свідчили про відсутність тяжких наслідків.

Поняття «тяжкі наслідки» має майновий і немайновий характер.

Щодо майнового характеру тяжких наслідків, то в примітці 4 до ст. 364 КК зазначено, що тяжкими наслідками, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян.

На практиці органи досудового слідства, а також деякі суди, визначаючи розмір заподіяних збитків, розраховують їх, виходячи із суми у 17 грн.

Разом з тим відповідно до п. 22.5 ст. 22 Закону від 22 травня 2003 р. № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб», який набрав чинності 1 січня 2004 р., для кваліфікації злочинів сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, яка визначається на початок відповідного року.

Звільнення осіб від кримінальної відповідальності

Узагальнення засвідчило, що суди загалом правильно застосовують вимоги ст. 47 КК при звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки.

Постановою Літинського районного суду Вінницької області від 24 липня 2007 р. звільнено від кримінальної відповідальності К. з передачею його на поруки трудовому колективу на підставі ст. 47 КК.

К. обвинувачувався за ч. 1 ст. 366 КК в тому, що він, працюючи державним реєстратором Літинської райдержадміністрації видав директору ДП «Літинський автобусний парк» підроблене свідоцтво про державну реєстрацію підприємства, хоча насправді державної реєстрації цього підприємства не було.

Передаючи К. на поруки трудовому колективу, суд послався на те, що він визнав свою вину та розкався, має на утриманні пристарілих батьків.

Загалом застосування судами ст. 48 КК було обґрунтованим.

Наприклад, Новоковський районний суд Луганської області закриття провадження у справі за обвинуваченням К. за ч. 1 ст. 366 КК. Працюючи сільським головою, К. підробила листок прибуття та оформила незаконну реєстрацію Н., а також внесла неправдиві відомості про продовження строку дії договору оренди з підприємством. На момент розгляду справи судом підприємство було ліквідоване, незаконна реєстрація анульована і суд правильно розцінив ці обставини як зміну обстановки.

Водночас нерідко суди розцінювали як зміну обстановки позитивні характеристики підсудного та пом'якшуючі покарання обставини і не вказували, в чому полягає зміна обстановки на час розгляду справи порівняно з часом вчинення злочину.

Наприклад, Лисичанський міський суд Луганської області розглянув та закриття із застосуванням ст. 48 КК на підставі лише позитивних характеристик підсудної кримінальну справу за обвинуваченням К. за ч. 2 ст. 366 та ч. 2 ст. 212 КК.

У деяких справах підстави для закриття провадження у справі викликають сумнів.

Так, Ленінський районний суд м. Луганська розглянув справу за обвинуваченням інспектора митниці М. за ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 364, та ч. 1 ст. 366 КК. Він обвинувачувався у тому, що, виконуючи митне оформлення транзитних вантажів, які прямували через митний пост «Довжанський», засвідчував підроблені документи (інвойси та пакувальні листи) власним номерним штампом і підписом, які надавало їм юридичної сили. Тим самим М. фактично діяв у співучасті з організованою міжнародною злочинною групою, діяльність якої була припинена правоохоронними органами Російської Федерації, і у формулюванні обвинувачення, визнаного судом доведеним, суд вказує на відведену М. роль у діяльності цієї злочинної групи. У самих інвойсах змінювалися найменування та коди товарів. Дійшовши висновку про винність М. у пред'явленому обвинуваченні, суд закриття провадження у справі з підстав, передбачених ст. 48 КК. При цьому суд послався на позитивні характеристики підсудного та його щире каяття. Однак ці обставини не свідчать про зміну обстановки, а обвинувачення пред'являлося М. за 14 епізодами злочинної діяльності.

Інколи при закритті кримінальних справ судді не дотримуються вимог статей 93 і 248 КПК і у своїх постановках з осіб, які звільняються від кримінальної відповідальності, стягують судові витрати за проведення судових експертиз тощо.

Зокрема, постановою Роменського міськрайонного суду Сумської області від 26 січня 2006 р. Ш. та О. були звільнені від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 190 та ч. 1 ст. 366 КК по амністії. При закритті цієї справи суд стягнув у рівних долях із зазначених осіб судові витрати за проведення експертизи.

Відповідно до ст. 93 КПК судові витрати покладаються виключно на засуджених. При визнанні підсудного винним суд постановляє стягнути з нього судові витрати, а згідно з вимогами ч. 1 ст. 248 КПК за наявності підстав для закриття кримінальної справи суддя своєю мотивованою постановою закриває справу, скасовує запобіжні заходи, заходи забезпечення цивільного позову і конфіскації майна, а також вирішує питання про речові докази, зокрема про гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом.

Аналізуючи положення наведених вище норм процесуального закону, можна зробити висновок, що при закритті кримінальних справ у зв'язку з актом амністії судові витрати не стягуються.

Трапляються випадки, коли судді за вироком визнають особу винною у вчиненні злочину, але кримінальне покарання їй не призначають, а потім цим же вироком звільняють таку особу від кримінальної відповідальності.

Так, Глухівський міськрайонний суд Сумської області вироком від 6 травня 2006 р. визнав П. винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 212, ч. 2 ст. 364 та ч. 2 ст. 366 КК, та їй було призначено покарання за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 364 та ч. 2 ст. 366 КК. Цим же вироком П. відповідно до ч. 4 ст. 212 КК було звільнено від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 212 КК.

Відповідно до вимог ст. 74 та ч. 4 ст. 212 КК, ст. 335 КПК та роз'яснень, викладених у постановках Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» та від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», особа може бути звільнена тільки від покарання, тобто вона повинна бути визнана за вироком суду винною у вчиненні конкретного злочину, потім їй необхідно призначити кримінальне покарання за цим законом і лише після цього необхідно вирішувати питання про звільнення засудженої особи від призначеного покарання (за наявності для цього законних підстав).

Винятком з цього правила є випадки, коли суд не вправі перейти до більш м'якого виду покарання внаслідок того, що санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачені лише такі кримінальні покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані. За наявності таких підстав

суд повинен постановити обвинувальний вирок і все одно звільнити засудженого від покарання.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що особу можна звільнити від кримінальної відповідальності лише до постановлення вироку по справі, у зв'язку з цим звільнення особи від кримінальної відповідальності потрібно розрізняти і від звільнення засудженого від покарання та від його відбуття на підставі розд. XII або статей 104, 105 і 107 Загальної частини КК.

Практика призначення кримінального покарання

Переважає більшість осіб, які засуджені за вчинення злочину, склад якого передбачено ст. 366 КК, вчинили й інші злочини, в тому числі і в сфері службової діяльності, тому призначення покарання судом здійснюється за сукупністю злочинів.

При призначенні покарання суди правильно керуються вимогами статей 65—67 КК, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

За апеляціями засуджених призначене судами першої інстанції покарання пом'якшувалося, нерідко у зв'язку з перекваліфікацією дій засудженого на менш тяжкий злочин.

Так, вироком Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 5 жовтня 2006 р. Л. був засуджений за ч. 2 ст. 366 КК на два роки шість місяців позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в судових та правоохоронних органах строком на три роки.

Ухвалою Апеляційного суду Рівненської області за апеляцією Л. вирок щодо нього змінено, а саме: його дії перекваліфіковано на ч. 1 ст. 366 КК і призначено покарання у вигляді штрафу в розмірі 850 грн з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із судовою та правоохоронною діяльністю строком на два роки.

У судовій практиці були випадки неправильного застосування судом кримінального закону при призначенні засудженому покарання.

Так, Великоберезнянський районний суд Закарпатської області визнав Р. винним у тому, що він, будучи службовою особою — головою дільничної комісії № 58 у с. Сіль з виборів народних депутатів України, що відбулися 26 березня 2006 р., зловживаючи своїм службовим становищем, отримав у квітні 2006 р. від бухгалтера Великоберезнянської райдержадміністрації 3 тис. 172 грн на виплату одноразової матеріальної допомоги членам дільничної виборчої комісії, підписався замість них у платіжній відомості, внісши в офіційний документ неправдиві відомості, та виплатив їм усього 1 тис. 715 грн і собі 305 грн 57 коп., а різницю в су-

мі 1 тис. 152 грн — привласнив. Дії Р. суд кваліфікував за ч. 2 ст. 191 та за ч. 1 ст. 366 КК і призначив йому покарання: за ч. 2 ст. 191 КК — три роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з обслуговуванням товарно-матеріальних цінностей строком на один рік; за ч. 1 ст. 366 КК — штраф у розмірі 510 грн. На підставі ст. 75 КК Р. звільнено від відбування покарання з іспитовим строком на один рік.

Ухвалою Верховного Суду України від 13 березня 2007 р. вирок щодо Р. було скасовано у зв'язку з порушенням кримінального закону, а саме: призначивши покарання окремо за кожний із злочинів, суд не призначив засудженому покарання за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК. Також суд призначив Р. два основних покарання, одне з яких — штраф, що відповідно до вимог ст. 75 КК не давало підстав для звільнення засудженого від відбування цього покарання з випробуванням.

З метою посилення боротьби зі службовими злочинами законодавець передбачив застосування додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю як обов'язкове у санкціях як ч. 1, так і ч. 2 ст. 366 КК. Це означає, що суди відповідно до вимог ст. 65 КК зобов'язані застосовувати таке покарання і лише в разі наявності підстав для застосування ст. 69 КК, тобто обрання більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, суд вправі його не застосувати.

Вивчення кримінальних справ показало, що не всі суди дотримуються цих вимог закону.

Так, вирок Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 28 березня 2006 р. Л. засуджено за ч. 3 ст. 364 КК на п'ять років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах строком на два роки без конфіскації майна, а за ч. 1 ст. 366 КК на один рік обмеження волі. Додаткове покарання за цією статтею КК не призначено.

Відповідно до роз'яснень, що наведені у п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання», рішення про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, має бути чітко сформульоване в резолютивній частині вироку, для того щоб не виникло жодних сумнівів під час його виконання.

Інколи суди надмірно конкретизують ці заборони, зазначаючи фактично обсяг роботи.

Так, вирок Миргородського міськрайонного суду Полтавської області Ч., який працював ординатором хірургічного відділення Миргородської центральної районної лікарні, засуджений за ч. 2 ст. 368 та ч. 1 ст. 366, 69, 70 КК на п'ять років позбавлен-

ня волі без конфіскації майна, з позбавленням права строком на два роки заповнювати та вести медичну документацію із заповнення історій хвороб, визначати тимчасову непрацездатність осіб. На підставі ст. 75 КК звільнений від відбування покарання з випробуванням іспитовим строком на один рік шість місяців.

Призначення такого виду додаткового покарання не передбачено законом. За змістом ст. 55 КК допускається лише позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Розглядаючи справу в апеляційній інстанції, колегія суддів Апеляційного суду Полтавської області застосувала ст. 69 КК та виключила з вироку вказівку про призначення додаткового покарання за ч. 1 ст. 366 КК.

Аналіз справ свідчить про типові помилки, що допускають суди при призначенні додаткових покарань. Так, іноді, не призначаючи додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, суд не посилається на ст. 69 КК і не наводить у мотивувальній частині вироку відповідних пом'якшуючих обставин.

Наприклад, Білокуракінський районний суд Луганської області розглянув справу за звинуваченням В. за ч. 1 ст. 366 КК і призначив покарання у вигляді обмеження волі без позбавлення права займати посади, не посилаючись на ст. 69 КК.

Така ж помилка допущена цим же судом при розгляді справи за звинуваченням О. за ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 175, ч. 2 ст. 191 КК.

Іноді застосування ст. 69 КК та звільнення від покарання із застосуванням ст. 75 КК взагалі не вмотивоване і не відповідає тяжкості вчиненого злочину.

Так, вирок Сіверодонецького міського суду Луганської області від 5 квітня 2006 р. до членів організованої злочинної групи, посадових осіб ОП «Шахта ім. Мельнікова» Ш., М., та Н., яких суд визнав винними у вчиненні злочинів, склад яких передбачено ч. 5 ст. 191 та ч. 2 ст. 366 КК, та які розкрадали кошти шахти шляхом внесення до нарядів на виконання робіт та до інших документів протягом декількох років неправдиві відомості щодо виконання підземних робіт, які фактично не виконувалися, судом без зазначення передбачених законом підстав застосовано ст. 69 КК як до основного, так і додаткового покарання, а також ст. 75 КК без наведення законних підстав для її застосування.

Крім того, призначаючи покарання із застосуванням ст. 75 КК, деякі суди не тільки не зазначали у вироках, що звільнення від покарання з випробуванням поширюється лише на основне покарання, але і всупереч вимогам ст. 75 КК застосовували його і до додаткових видів покарання.

Так, Алчевський міський суд Луганської області у 2007 р., розглядаючи кримінальну справу за обвинуваченням А. за ч. 1 ст. 366 та ч. 1 ст. 368 КК, відповідно до ст. 70 КК призначив покарання — один рік обмеження волі з позбавленням спеціального права та застосував при цьому ст. 75 КК до усього покарання.

Відповідно до ч. 1 ст. 75 КК засуджені особи можуть звільнитися від відбування основного покарання з випробуванням. Призначені при цьому додаткові покарання відповідно до ст. 77 КК виконуються самостійно.

Згідно з роз'ясненнями, даними у п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання», суд при постановленні вироку у цьому випадку повинен вказати в резолютивній частині вироку, що особа звільняється від відбування лише основного покарання.

В окремих випадках суди допускають порушення цих вимог закону та роз'яснень зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України.

Ось приклад. Вироком Октябрського районного суду м. Полтави Ч. засуджено за ч. 1 ст. 366 КК на два роки обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані зі здійсненням на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій строком на один рік; за ч. 3 ст. 358 КК на один рік обмеження волі. Згідно зі ст. 70 КК за сукупністю злочинів призначено покарання у виді двох років обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані зі здійсненням на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій строком на один рік. На підставі ст. 75 КК Ч. звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком на один рік.

При цьому суд не вказав у вироку, що засуджений звільняється від відбування тільки основного покарання.

Таким чином, суд безпідставно звільнив засудженого від відбування покарання, яке передбачене ст. 77 КК.

Виправдувальні вироки

Суди в основному вирішують справи про службове підроблення з додержанням вимог закону, виправляючи помилки, допущені органами досудового слідства.

Так, за законом виконавцем злочину, відповідальність за який передбачена ст. 366 КК, може бути лише службова особа.

Відповідно до п. 1 примітки ст. 364 КК службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово

здійснюють функції представника влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Крім того, відповідальність за ст. 366 КК настає лише за умови, що злочинні дії службової особи були зумовлені її службовим становищем або пов'язані з її владними повноваженнями. Якщо такого зв'язку не встановлено, дії винного за наявності до того підстав можуть кваліфікуватися за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти особи, власності, громадського порядку тощо.

Особа, з якою укладено договір про матеріальну відповідальність, не може визнаватися службовою особою, якщо вона не виконувала організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків.

Так, вироком Магівського районного суду Полтавської області від 23 січня 2006 р. засуджено Ч. за ч. 4 ст. 191 КК на п'ять років позбавлення волі, з позбавленням права займати певні посади, пов'язані з розпорядженням товарно-матеріальними цінностями, строком на два роки. На підставі ст. 75 КК її звільнено від відбування покарання з випробуванням іспитовим строком на два роки.

За ч. 2 ст. 366 КК Ч. виправдано.

Органи досудового слідства обвинувачували Ч. у тому, що, працюючи буфетником 5-го розряду пункту гарячого харчування відділу робітничого постачання нафтогазовидобувного управління (НГВУ) «Полтаванафтогаз» ВАТ «Укрнафта», і будучи службовою особою, та матеріально-відповідальною особою, вчинила привласнення майна НГВУ «Полтаванафтогаз» ВАТ «Укрнафта» на суму 25 тис. 20 грн.

З метою приховування своєї злочинної діяльності, використовуючи своє службове становище, завідомо знаючи, що не передавала товарно-матеріальних цінностей на суму 25 тис. 20 грн з буфету до столової № 10, Ч. склала та передала в бухгалтерію для врахування в бухгалтерському обліку накладну № 889 від 15 вересня 2004 р. на суму 25 тис. 20 грн та товарний звіт за 15—20 вересня 2004 р.

Суд першої інстанції при розгляді справи правильно встановив та вказав у вироку, що підсудна Ч. на момент вчинення злочину працювала буфетником 5-го розряду та не була наділена будь-якими владними повноваженнями, тобто відповідно до п. 1 примітки ст. 364 КК не була службовою особою, а лише матеріально-відповідальною особою і виправдав її за ст. 366 КК.

Виправдувальні вироки постановлялися судами у разі недоведеності вини підсудних у вчиненні інкримінованих їм злочинів.

Так, вироком Радивилівського районного суду Рівненської області від 27 жовтня 2006 р. виправдано К. за ч. 2 ст. 366, ч. 5 ст. 191 ч. 3 ст. 365, ч. 2 ст. 210 КК, А. за ч. 2 ст. 366, ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 202 КК за відсутністю в їх діях складу цих злочинів.

Органи досудового слідства обвинувачували К. у тому, що працюючи головою Радивилівської міської ради Рівненської області, з метою заволодіння бюджетними коштами для власного збагачення в 2002 і 2003 рр. вступив у злочинну змову з приватним підприємцем А., з яким вчинили розкрадання державних коштів в особливо великих розмірах.

Так, в 2002 та 2003 рр. К., використовуючи своє службове становище, порушив встановлений порядок проведення робіт з ремонту доріг у м. Радивиліві та без складання актів виявлених дефектів на дорогах, без проектно-кошторисної документації, 1 липня 2002 р. і 14 березня 2003 р. уклав угоди з А. на проведення ремонту доріг.

У подальшому К. як міський голова прийняв і затвердив акти виконаних робіт, згідно з якими їх вартість була завищена. У 2002 та 2003 рр. К. провів їх оплату з міського бюджету на рахунок А. в АКБ «ПриватБанк».

Усього К. з А. в 2002 та 2003 рр. вчинили розкрадання державних коштів на загальну суму 44 тис. 976 грн.

Внесення в акти виконаних робіт неправдивих відомостей щодо фактичних витрат асфальтобетону на ремонт доріг потягло розкрадання державних коштів на суму 44 тис. 976 грн.

К. як голова міської ради перевищив свої службові повноваження та одноособово, без створення комісії, прийняв виконані приватним підприємцем А. роботи з ремонту доріг у м. Радивиліві, які не могли бути прийняті в експлуатацію, та провів їх оплату на суму 170 тис. 865 грн. Він же порушив законодавство про бюджетну систему України, незаконно використавши бюджетні кошти в обсягах, що перевищували затверджені межі видатків у 2002 р. в сумі 60 тис. 938 грн, а в 2003 р. в сумі 34 тис. 34 грн та незаконно використав не за цільовим призначенням в 2002 р. 120 тис. 438 грн та в 2003 р. 40 тис. 794 грн.

А., будучи суб'єктом підприємницької діяльності, без відповідної на те ліцензії, здійснював свою діяльність й отримав за це дохід в 2002 р. 78 тис. 300 грн та в 2003 р. 100 тис. 782 грн.

Суд першої інстанції ретельно перевірів зібрані в справі докази і дійшов обґрунтованого висновку про невинуватість К. та А. у вчиненні інкримінованих їм органами досудового слідства злочинів.

Ухвалою Апеляційного суду Рівненської області від 26 грудня 2006 р. вирок щодо К. і А. залишено без змін.

За сукупністю злочинів, склад яких передбачено ст. 366 КК та ст. 396 КК, особи до кримінальної відповідальності не притягувалися.

Більшість апеляційних судів у своїх узагальненнях зазначали, що труднощів з розгляду цієї категорії справ не виникає. Однак аналіз судової практики свідчить про те, що проблеми з їх розглядом все ж наявні, зокрема, щодо визначення суб'єкта злочину, а також щодо призначення покарання.

Так, суб'єктом злочинів, склад яких передбачено ст. 366 КК, може бути тільки службова особа. У законодавчому визначенні поняття «службова особа» вказується на п'ять видів функцій чи обов'язків, виконання яких особами, наділеними правом на їх виконання, є підставою для визнання їх службовими особами, зокрема: 1) функції представника влади; 2) організаційно-розпорядчі обов'язки; 3) адміністративно-господарські обов'язки. При цьому виконання кожного із зазначених видів обов'язків окремо недостатньо для визнання особи службовою, такою вона може визнаватися при їх поєднанні: одночасно або організаційні та розпорядчі, або адміністративні та господарські.

Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення службового підроблення необхідно чітко зазначати у процесуальних документах, зокрема у výroках та постановках (ухвалах), до якої категорії службових осіб належить особа у зв'язку із вчиненням нею діяння, оскільки обіймання особою відповідної посади може бути пов'язане із виконанням нею як функцій представника влади, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків.

Як свідчить аналіз практики розгляду справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 КК, суди не завжди чітко вказують, за яким критерієм особу визнано службовою, в окремих випадках у процесуальних документах відтворюється положення п. 1 примітки до ст. 364 КК, особливо така ситуація має місце при розгляді справ про вчинення службового підроблення працівником правоохоронного органу.

Роз'яснення щодо питань про те, що потрібно розуміти виконанням функцій представників влади та організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, дається у п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво».

Узагальнення висвітлило наявність проблеми із застосуванням судами передбаченого санкцією ч. 1 ст. 366 КК додаткового покарання у виді позбавлення засудженого права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Так, ч. 1 ст. 366 КК передбачено покарання у виді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років з позбавленням пра-

ва обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Системно-логічний та філологічний методи дослідження санкції ч. 1 ст. 366 КК в частині призначення додаткового покарання дають змогу зробити такий висновок: сполучник «або» в аналізованому тексті є сурядним переліковим, тобто таким, що вживається для з'єднання в одному переліку однорідних, рівноправних частин речення.

Окрім того, якщо проаналізувати тексти санкцій частин 1 однорідних статей 365, 366, 367 КК, то виявляється така закономірність: за допомогою розділового сполучника «або» та коми у санкції перераховуються однорідні, рівноправні види покарань, обрати з яких необхідно одне залежно від тяжкості порушення.

У статтях 365 та 367 КК види основного покарання (у тому числі штраф — у ст. 367 КК) відділені від додаткового покарання («позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю») комою.

На нашу думку, у ч. 1 ст. 366 КК ця обов'язкова в цьому випадку кома просто помилково пропущена.

Необхідно також враховувати, що основна мета застосування санкцій — не лише покарати порушника, а й позбавити його можливості у подальшому порушувати положення законів та кодексів, тобто запобігання вчиненню нових злочинів.

Досягти цього можна, наприклад, шляхом позбавлення особи на деякий час права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Можна також проаналізувати ст. 172 «Посадовий підлог» КК 1960 р., в якій перелічені (від слова *перелік*) види основного покарання відділяються від додаткового покарання комою.

Отже, на нашу думку, у ч. 1 ст. 366 КК додаткове покарання «позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю» також, за аналогією, має відділятися від основного покарання комою, тобто стосується обох зазначених у переліку видів основного покарання.

У ході узагальнення встановлено, що призначення реального відбування покарання за результатами розгляду справ зазначеної категорії місцевими судами майже не застосовується, незважаючи на підвищену суспільну небезпеку злочинів цієї категорії, та наявності в ряді випадків за сукупністю зі ст. 366 КК тяжких або особливо тяжких злочинів.

Аналіз судової практики розгляду цих справ також свідчить, що іноді суди допускають істотні порушення вимог процесуального і матеріального права, але за відсутності апеляцій учасників процесу, касаційних скарг або касаційних подань прокурорів незаконні постанови і вироки місцевих судів залишаються без змін.

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

(Закінчення. Початок ухвали див. на с. 30)

Як убачається з матеріалів справи, органи досудового слідства обвинувачували Т. у вчиненні ним 22 квітня 2005 р. злочину з необережності, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі від трьох до восьми років. Також встановлено, що під час судового слідства Т. заявив клопотання про застосування до нього Закону № 2591-IV, оскільки на момент вчинення ним злочину він мав неповнолітнього сина, 1 квітня 1989 р.н.

З огляду на це, суд, у провадженні якого перебувала справа, розглянувши клопотання підсудного про застосування до нього Закону № 2591-IV повинен був, не постановляючи обвинувального вироку, звільнити Т. від кримінальної відповідальності, а справу щодо нього провадженням закрити. Разом із тим суд, усупереч вимогам ст. 6 цього Закону, постановив щодо Т. обвинувальний вирок і звільнив його від покарання на підставі акта амністії.

Зазначене порушення закону є істотним, у зв'язку з чим вирок щодо Т. колегією суддів Судової

палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнано таким, що підлягає скасуванню.

Беручи до уваги те, що Т. вчинив злочин із необережності й до дня набрання цим Законом чинності, за який передбачено покарання менш суворе, ніж позбавлення волі на строк не більше 10 років, на момент його вчинення мав неповнолітнього сина, і просив застосувати амністію, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала за необхідне, на підставі п. «б» ст. 1, ст. 6 Закону № 2591-IV та п. 4 ч. 1 ст. 6 КПК, звільнити його від кримінальної відповідальності, а справу провадженням закрити.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України скасувала вирок Красноградського районного суду Харківської області від 22 квітня 2008 р. щодо Т. і на підставі п. «б» ст. 1, ст. 6 Закону № 2591-IV та п. 4 ч. 1 ст. 6 КПК постановила звільнити Т. від кримінальної відповідальності, а справу провадженням закрити.

О.В. Константий,
радник Голови Верховного
Суду України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співро-
бітник

S u m m a r y
Performs a comparative analysis
of constitutional guarantees
for judicial immunity in the
world democratic countries
and presents proposals on
their improvement in Ukraine
with the aim to strengthen an
independent court

Суддівський імунітет як гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя в державі

Однією з найважливіших складових судово-правової реформи є побудова організаційно та функціонально самостійної судової влади в Україні, здатної об'єктивно й неупереджено розв'язувати правові суперечки в українському суспільстві, захищати права і свободи громадян від порушень (обмежень) незважаючи на те, хто їх вчиняє. Самостійність судової влади передбачає на індивідуальному рівні незалежне, позбавлене будь-якого стороннього впливу (у тому числі з боку керівників судових органів) здійснення правосуддя кожним носієм повноважень цієї влади — професійним суддею.

Проте і на чотирнадцятому році після прийняття Основного Закону конституційні положення про самостійність судової влади та незалежність суддів значною мірою залишаються декларативними. Більше того, здійснюються спроби звузити правові гарантії незалежної суддівської діяльності. Деякі високопосадовці пропонують запровадити виборність суддів та скасувати недоторканність останніх. Ми вважаємо, що це неприпустимо для розвиненої демократичної правової держави, якою прагне стати Україна.

Особливе занепокоєння викликають пропозиції скасувати суддівську недоторканність, які не мають жодних науково обґрунтованих потребами суспільства підстав. Цього аж ніяк не можна робити на теперішньому — початковому етапі формування громадянського суспільства в нашій країні, а також без проведення кардинальної реформи вітчизняної правоохоронної системи. З огляду на зазначене актуальним сьогодні, на нашу думку, є аналіз мети і сутності інституту суддівської недоторканності в Україні, визначення перспектив його удосконалення.

Наявність тих чи інших елементів недоторканності характерна для статусу судді в будь-якій демократичній державі. Цей інститут є важливою гарантією незалежного й об'єктивного правосуддя як соціальної функції органів судової влади, що покликана забезпечувати стабільність суспільних відносин на засадах права і справедливості. Але обсяг недоторканності суддів у різних країнах різниться залежно від рівня розвитку правової культури зокрема і поваги до закону загалом.

У розвинених демократичних країнах суддя, як правило, наділений імунітетом від відповідальності не тільки за дії, а й за висловлювання (індемнітет), пов'язані безпосередньо з виконанням обов'язків із розгляду і вирішення судових справ (за винятком випадків вчинення злочинів). За будь-які

делікти в побуті він несе відповідальність у такому ж порядку, як і інші громадяни. У зв'язку з високим авторитетом суду в США та країнах Західної Європи про недоторканність суддів (особливий порядок притягнення їх до кримінальної відповідальності) у їх конституціях (основних законах) не йдеться. На конституційному рівні зазвичай визначається лише можливість усунення судді з посади в разі вчинення проступку, несумісного із суддівською посадою. При цьому компетенція щодо прийняття рішень про імпічмент суддів (їх звільнення з посад) закріплюється за органами судової влади.

Наявність тих чи інших елементів недоторканності характерна для статусу судді в будь-якій демократичній державі. Але обсяг недоторканності суддів у різних країнах різниться залежно від рівня розвитку в них правової культури зокрема і поваги до закону загалом

Так, у Конституції Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р. (ч. 2 ст. 216) встановлено, що суддя звільняється від відповідальності за свої рішення, крім випадків, передбачених законом. Застосування щодо нього дисциплінарних заходів віднесено до повноважень Вищої ради магістратури¹. Згідно з ч. 2 ст. 98 Конституції Федеративної Республіки Німеччина від 23 травня 1949 р. у випадку порушення федеральним суддею на службі чи поза нею принципів Основного Закону чи конституційного ладу якоїсь землі федеральний Конституційний суд може за пропозицією Бундестагу двома третинами голів своїх членів розпорядитися про переведення такого судді на іншу посаду чи про звільнення його у відставку. Прийняття рішень про звинувачення суддів земель також належить до повноважень зазначеного суду (ч. 5 ст. 98)². Згідно з ч. 4 ст. 88 Конституції Грецької Республіки можливе відсторонення суддів від виконання повноважень тільки за рішенням суду внаслідок визнання їх винними у вчиненні злочину чи серйозного дисциплінарного проступку, а також внаслідок хвороби, інвалідності чи службової невідповідності, підтверджених у визначеному законом порядку³.

Разом з тим, незважаючи на високий рівень розвитку правової культури і правосвідомості у країнах Західної Європи, Консультативна рада європейських суддів (далі — КРЕС) допускає можливість зловмисного використання інституту кримінального переслідування для зведення рахунків за ухвалені суддями рішення. Так, у п. 54 Висновку КРЕС для Комітету Міністрів Ради Європи від 19 листопада 2002 р. (ССЈЕ (2002) Ор. 3) «Про

принципи і правила, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема етичні норми, несумісну з посадою поведінку і неупередженість» (далі — Висновок КРЕС) зазначено, що сутяжницьке порушення кримінальної справи проти судді за ініціативою незадоволеної судовим рішенням сторони стало поширеним явищем у деяких європейських державах. Проте доки поточна практика повністю не виключила кримінальну відповідальність суддів, які вчинили ненавмисні помилки при виконанні посадових функцій, КРЕС не вважає введення такої відповідальності прийнятною загалом чи такою, що заслуговує на підтримку. Суддя не повинен працювати під загрозою грошового покарання і тим більше тюремного ув'язнення, оскільки наявність такої загрози може, хоча б і підсвідомо, вплинути на його рішення (п. 53 Висновку КРЕС).

У зв'язку з цим КРЕС надала такі рекомендації до кримінальної відповідальності суддів: по-перше — судді повинні її зазнавати за правопорушення, які вони вчинили не при виконанні своїх службових обов'язків, і, по-друге — така відповідальність не має застосовуватися, якщо судді ненавмисно допустили порушення при здійсненні правосуддя (п. 75 Висновку КРЕС)⁴.

Практично в кожній країні Східної Європи та СНД у нещодавно прийнятих конституціях передбачено інститут недоторканності суддів. Це є наслідком недостатньо розвиненої правової культури носіїв розпорядчо-виконавчих владних повноважень і працівників правоохоронних органів, які можуть з надуманих мотивів вдаватися до практики кримінального переслідування неугодних суддів за їх рішення. При цьому заслуговує на увагу те, що обсяг юридичних гарантій недоторканності особи судді у найближчих країнах-сусідах є значно більшим, ніж в Україні.

Суддя не повинен працювати під загрозою грошового покарання і тим більше тюремного ув'язнення, оскільки наявність такої загрози, хоча б і підсвідомо, може вплинути на його рішення

Так, у ст. 181 Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. встановлено, що суддю не можна не лише позбавити волі, а й притягнути до кримінальної відповідальності без попередньої згоди визначеного законом суду. Дозволяється затримання судді, якого застали на місці злочину, якщо це необхідно для забезпечення належного розвитку процесу. Про затримання судді на місці злочину має бути невідкладно поінформований

¹ Див.: <http://constitutions.ru/archives/278/7> (тут і далі — переклад автора).

² Див.: <http://constitutions.ru/archives/247/4>

³ Див.: <http://constitutions.ru/archives/249/4>

⁴ Див.: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1050737&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=>

голова компетентного місцевого суду, який вправі розпорядитися про його негайне звільнення⁵.

У Республіці Хорватія судді мають такий же імунітет, як і депутати Хорватського державного зібрання (ст. 119 Конституції цієї країни). Тобто їх не можна арештувати і проти них не можна порушити кримінальну справу без згоди обох палат парламенту. Крім того, виключається притягнення судді до кримінальної відповідальності, його арешт і покарання за висловлену думку та конкретні дії при здійсненні функцій судочинства, оскільки для депутатів у ст. 75 Конституції передбачено інститут індемнітету⁶. Аналогічна норма міститься й у ст. 132 Конституції Республіки Болгарія від 13 липня 1991 р.⁷.

У Республіці Албанія на суддю також поширюється дія інституту недоторканності з моменту ініціювання кримінального переслідування. Кримінальна справа про звинувачення судді у злочині може бути порушена тільки за згодою Вищої ради юстиції. Суддю ж Верховного Суду можна притягнути до кримінальної відповідальності лише після отримання згоди Кувенда (законодавчого органу). Він може бути затриманий чи заарештований тільки у випадку, коли його застануть безпосередньо під час чи одразу після вчинення злочину. При цьому компетентний орган повинен негайно повідомити про зазначений факт Конституційний Суд. Якщо останній протягом 24 годин не дасть згоди на передачу арештованого під суд, суддя має бути звільнений (ст. 137 Конституції Албанії від 21 жовтня 1998 р.)⁸.

У Литві суддю не можна притягнути до кримінальної відповідальності, заарештувати чи будь-яким іншим чином обмежити його свободу без згоди Сейму, а у період між сесіями Сейму — без згоди Президента (ст. 114 Конституції Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р.)⁹.

Згідно зі ст. 153 Конституції Естонської Республіки в період перебування на посаді суддя може бути притягнутий до кримінальної відповідальності тільки за поданням Державного суду за згодою Президента Республіки. Голову і членів Державного суду можна притягнути до кримінальної відповідальності тільки за поданням канцлера юстиції за згодою більшості членів Державних Зборів¹⁰.

У Російській Федерації (далі — РФ) суддя може бути притягнутий до адміністративної відповідальності судовою колегією у складі трьох суддів лише за

поданням Генерального прокурора РФ. Кримінальну справу проти судді може порушити тільки Голова Слідчого комітету при Прокуратурі РФ за згодою відповідної кваліфікаційної комісії суддів. Суддя не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, взятий під варту, підданий приводу без згоди кваліфікаційної комісії суддів. Взяття судді під варту допускається лише за рішенням відповідної судової колегії (залежно від рівня суду, в якому працює цей суддя) за клопотанням Голови зазначеного Слідчого комітету. Суддя не може бути у жодному випадку затриманий, а також примусово доставлений в будь-який державний орган у порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні злочину, затриманий чи доставлений до органу внутрішніх справ, іншого державного органу, коли відомості про його особу на момент затримання були невідомі, при з'ясуванні його особи повинен бути негайно звільнений. Існує також інститут індемнітету суддів при виконанні службових функцій. Суддя не може бути притягнутий до будь-якої відповідальності за висловлену ним при здійсненні правосуддя думку чи постановлене рішення, якщо вироком суду, який вступив у законну силу, не буде встановлена його винність у злочинному зловживанні (ст. 16 Федерального Закону РФ «Про статус суддів у Російській Федерації»¹¹).

Обсяг юридичних гарантій недоторканності особи судді у найближчих країнах-сусідах є значно більшим, ніж в Україні, наприклад у Литві суддю не можна притягнути до кримінальної відповідальності, заарештувати чи будь-яким іншим чином обмежити його свободу без згоди Сейму, а у період між сесіями Сейму — без згоди Президента

Положення ст. 16 зазначеного Закону про необхідність отримання згоди кваліфікаційної комісії суддів на притягнення судді до кримінальної відповідальності розглядалися на предмет відповідності Конституції РФ Конституційним Судом цієї країни, який у Рішенні від 6 березня 1996 р. визнав його конституційним. Конституційний Суд РФ у цьому Рішенні визначив, що інститут недоторканності судді є важливою гарантією його професійної діяльності, направлений на забезпечення основ конституційного ладу, пов'язаних із розподілом влади, самостійністю і незалежністю судів. Суддівська недоторканність не є особистим привілеєм громадянина, який обіймає посаду судді, а засобом захисту публічних інтересів і передусім інтересів правосуддя¹².

⁵ Див.: <http://constitutions.ru/archives/182/4>

⁶ Див.: http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864911.htm

⁷ Див.: <http://constitutions.ru/archives/167/3>

⁸ Див.: <http://constitutions.ru/archives/165/3>

⁹ Див.: <http://constitutions.ru/archives/178/3>

¹⁰ Див.: http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864919.htm

¹¹ Див.: http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=5

¹² Див.: Лебедев В.М. Судебная власть в современной России: Проблемы становления и развития. — СПб., 2001. — С. 47—51.

У Республіці Казахстан суддя не може бути заарештований, підданий приводу, заходам адміністративного стягнення, які накладаються в судовому порядку, притягнутий до кримінальної відповідальності без згоди Президента, заснований на висновку Вищої судової ради, крім випадків затримання на місці злочину чи вчинення тяжких злочинів (ст. 79 Конституції, прийнятої 30 серпня 1995 р.)¹³.

Інститут суддівського імунітету є загально визнаним у сучасній світовій практиці демократизму функціонування судової влади в країнах з громадянським суспільством. Тому некоректно вести мову про його скасування в Україні, оскільки це буде кроком назад у справі побудови національної правової держави

Згідно зі ст. 91 Конституції Республіки Таджикистан від 6 листопада 1994 р. суддя не підлягає арешту і притягненню до кримінальної відповідальності без згоди органу, який обрав чи призначив його на посаду. Він не може бути затриманий, за винятком випадків затримання на місці злочину¹⁴.

Таким чином, можна зробити висновок, що інститут суддівського імунітету є загально визнаним у сучасній світовій практиці демократизму функціонування судової влади в країнах з громадянським суспільством. Тому некоректно вести мову про його скасування в Україні, оскільки це буде кроком назад

¹³ Див.: http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864833.htm

¹⁴ Див.: http://www.constitution.garant.ru/DOC_41200.htm

у справі побудови національної правової держави. Є підстави розцінювати відповідні пропозиції не більш як елемент політичних технологій підвищення рейтингу певних політиків напередодні кожного наступного народного волевиявлення.

Проте очевидно, що інститут суддівського імунітету потребує вдосконалення у процесі подальшого демократичного розвитку України. Зокрема,

слід передбачити можливість затримання судді правоохоронними органами в разі вчинення ним насильницького злочину (з наступним погодженням такого затримання органом, який обрав чи призначив суддю). Варто також встановити

можливість порушення кримінальних справ проти суддів тільки Генеральним прокурором України або його заступниками, а також встановити інститут суддівського індемнітету (неможливості притягнення до юридичної відповідальності за висловлювання думок та міркувань безпосередньо під час розгляду та вирішення справ судової юрисдикції (крім відповідальності за образу, наклеп чи непристойні висловлювання)). Крім того, відповідно до міжнародних стандартів незалежності суддів доцільно передбачити, щоб питання надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності судді та його арешт вирішувалося із залученням до цього компетентного поважного судового органу (Верховного або Конституційного Суду України).

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

оголошує конкурс на заміщення вакантних посад державних службовців апарату Верховного Суду України:

- наукового консультанта відділу консультантів управління забезпечення діяльності Судової палати в адміністративних справах;
- секретаря секретаріату управління забезпечення діяльності Судової палати у цивільних справах.

Основні вимоги до кандидатів:

- громадянство України;
  - повна вища освіта відповідного професійного спрямування за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста (для кандидатів на заміщення посади наукового консультанта); вища юридична освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра (для кандидатів на заміщення посади секретаря);
  - досконале володіння державною мовою, знання основ діловодства;
  - вміння працювати на комп'ютері.
- Вимоги до стажу роботи кандидатів на посаду наукового консультанта відділу консультантів управління забезпечення діяльності Судової палати в адміністративних справах: стаж роботи на державній службі у сфері правової діяльності не менше трьох років або стаж роботи за фахом у галузі права не менше п'яти років.

Для участі у конкурсі подаються документи:

- заява про участь у конкурсі, в якій зазначається про ознайомлення заявника зі встановленими законодавством обмеженнями щодо прийняття на державну службу та проходження державної служби;
- особова картка (форма П-2 ДС) з додатками;
- копія паспорта громадянина України;
- копія диплома з додатками;
- копія трудової книжки, завірена за місцем роботи;
- копія довідки про присвоєння ідентифікаційного номера;
- декларація про доходи за попередній рік;
- копії документів про пільги;
- фотокартка розміром 4х6 см.

Додаткова інформація розміщена на офіційному сайті Верховного Суду України (<http://www.scourt.gov.ua>) та надається секретарем конкурсної комісії за тел. 253-98-31 з 10-ї до 12-ї години.

Документи щодо участі в конкурсі приймаються з 10-ї до 12-ї години протягом 30 календарних днів з дня опублікування оголошення за адресою:

01024, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 8.

70 років Василю Яковичу Тацію

доктору юридичних наук, професору,
академіку Національної академії наук України,
президенту Академії правових наук України,
ректору Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого

Шановний Василю Яковичу!

Колектив Верховного Суду України
сердечно вітає Вас із ювілеєм.

45 років Вашого життя присвячено науковій і викладацькій роботі. Своєю багатогранною діяльністю Ви сприяєте формуванню правової культури в державі, верховенству права, захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Ваша праця на посадах ректора Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, президента Академії правових наук України заслуговує на високу оцінку суспільства.

Завдяки Вашому професіоналізму, величезній працездатності, глибоким енциклопедичним знанням, внятковій вимогливості і самодисципліні Ви здобули авторитет та повагу серед правників України.

За визначні особисті заслуги перед Українською державою, розбудову правової системи України, підготовку юридичних кадрів Вас відзначено високими державними нагородами.

Впевнені, що Ваші знання та досвід і надалі слугуватимуть розвитку юридичної науки, сприятимуть її збагаченню новими іменами.

Бажаємо Вам, шановний Василю Яковичу, міцного здоров'я та довголіття, невичерпної життєвої енергії, родинного тепла й добробуту.

З повагою

Голова
Верховного Суду України

В.В. Онопенко

Ювіляр народився 13 січня 1940 р. у м. Полтаві. З 1966 р. життя та діяльність В.Я. Тація пов'язані з Національною юридичною академією України імені Ярослава Мудрого: навчання в аспірантурі, захист кандидатської (1970 р.) та докторської (1984 р.) дисертацій. Почав працювати на посаді старшого викладача, потім — доцента, був заступником декана денного факультету. 1973—1987 рр. — проректор з наукової роботи, з липня 1987 р. і до цього часу — ректор Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, та одночасно (з 1991 р.) — завідувач кафедри кримінального права академії. Під керівництвом В.Я. Тація академія стала одним з найавторитетніших навчальних закладів України.

З 1993 р. В.Я. Тацій — перший та незмінний президент Академії правових наук України, яка має статус вищої самоврядної наукової установи України в галузі держави і права, створеної за його ініціативою і безпосередньою активною участю. Академія здійснює широку роботу щодо аналізу стану наукових досліджень, які проводяться науково-дослідними й навчальними закладами освіти юридичного профілю, визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень, узагальнення тематики дисертаційних робіт з юридичних робіт тощо. Одинадцять членів Академії разом із Василем Яковичем брали участь у розробці кількох проєктів Конституції України. За його безпосередньої участі була розроблена Концепція судово-правової реформи, Концепція основних напрямів політики України в галузі прав людини, проєкти Кримінального, Кримінально-процесуального, Цивільного, Цивільно-процесуального, Господарського кодексів, Кодексу України про працю тощо.

У 1997 р. обраний дійсним членом (академіком) Національної академії наук України (відділення історії, філософії та права).

Василь Якович Тацій — видатний вчений у галузі кримінального, конституційного права, теорії держави і права. На підставі наукової класифікації об'єктів та з урахуванням особливостей родового, видового та безпосереднього об'єктів злочинів у сфері господарської діяльності ним була розроблена нова їх система за чинним кримінальним законодавством України. І зараз цей підхід, пристосований до нової ринкової системи господарювання, використовується кримінально-правовою наукою та закладений в основу побудови Розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р.

У полі зору його наукових інтересів були також і проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки держави. Під керівництвом та за безпосередньої участі В.Я. Тація досліджуються проблеми боротьби з організованою злочинністю, зокрема, в економічній діяльності.

У 2008 р. за редакцією та за безпосередньої участі В.Я. Тація було опубліковано фундаментальне п'ятитомне видання «Правова система України: історія, стан та перспективи», присвячене проблемам становлення національної правової системи, яка відповідала б високим критеріям гуманізму та демократії. Крім того, він є автором понад 350 наукових праць, 35 монографій, коментарів законодавства, підручників та навчальних посібників, близько 150 статей та брошур, 40 тез наукових повідомлень, 10 назв навчально-методичної літератури, автор багатьох статей у словниках, енциклопедіях, періодиці.

За активної участі Василя Яковича на Харківщині почався рух меценатської підтримки дитячих навчальних закладів для дітей-сиріт. Він став ініціатором створення в 1997 р. Харківського обласного вищого гуманітарного училища для дітей-сиріт і дітей з неблагополучних і соціально незахищених родин і вже понад 10 років є головою Опікунської ради училища.

В.Я. Тацій удостоєний звання Героя України з врученням ордена Держави (2004 р.). Нагороджений орденами князя Ярослава Мудрого V, IV і III ступенів (1995, 1998, 2009 рр.), орденом «За заслуги» II ступеня (2000 р.), Почесними грамотами Верховної Ради України (2001 р.) та Кабінету Міністрів України (2002 р.), орденом «Знак Пошани» (1981 р.), двома медалями (1970, 1984 рр.). Заслужений діяч науки і техніки України (1989 р.), лауреат Державної премії України в галузі архітектури (2001 р.) та Державної премії України в галузі науки і техніки (2004 р.), Премії імені В. Вернадського (2001 р.), імені Ярослава Мудрого (2001, 2002 рр.), «Феміда-99». Має ряд відомчих, громадських, церковних нагород та урядові нагороди інших держав. Державний радник юстиції I класу.

Почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківського національного університету внутрішніх справ, Одеського національного університету імені Іллі Мечникова. Обраний почесним академіком Острозького академічного братства. Почесний громадянин міст Полтави та Харкова.

Міжнародні зв'язки

Наприкінці грудня у Верховному Суді України представники проекту Європейського Союзу «Прозорість та ефективність функціонування судової системи України: компонент державної служби» (далі — Проект) та Верховного Суду України провели круглий стіл на тему «Помічник судді в Україні: вітчизняні реалії та європейські перспективи».

Учасники форуму зібралися, щоб визначити основні напрями удосконалення правового статусу помічника судді в українській судовій системі та порівняти його з існуючими моделями статусу в судових системах країн-членів ЄС.

Сьогодні законодавча регламентація правового статусу помічника судді в Україні недостатньо чітка, зауважив у вступному слові суддя Верховного Суду України, заступник голови Ради суддів України Василь Гуменюк. Тому наші зусилля щодо його удосконалення слід направити у конструктивне русло і скористатися рекомендаціями міжнародних експертів.

Розрізняють дві основні моделі визначення статусу помічника судді — це «персональний асистент судді» і «служитель правосуддя». Експерт Проекту з питань судочинства Йон Андерсен зазначив, що помічник є персональним асистентом судді, наприклад, у США та країнах Європейського Союзу. Перевагами цього, на його думку, є відповідна професійна кваліфікація асистента, пристосування до методів роботи судді та відданість роботі. Крім того, корисною для судді є можливість обрати собі помічника, пропонувати змінити місце роботи разом із суддею. У Данії ж помічник судді є служителем правосуддя (працівником суду, який надалі може працювати суддею). Таким чином забезпечується загальний рівень кваліфікації, взаємний вплив на методи роботи, всебічна професійна підготовка завдяки роботі з багатьма суддями та відданість правосуддю. Як недолік — такий працівник суду виступатиме проти змін, обійматиме посаду, якої варта більш кваліфікована особа. Українська модель знаходиться посередині: помічники суддів мають подвійне підпорядкування (судді й адміністрації суду).

Про досвід визначення правового статусу помічника судді в Польщі розповів експерт Проекту з питань судочинства Даріуш Шеліцкі. Цю посаду було запроваджено у польській судовій системі у 2001 р. для підвищення ефективності роботи суддів через делегування висококваліфікованим працівникам деяких завдань, за винятком прийняття рішень. До обов'язків помічників суддів належать підготовка проектів рішень, ухвал, наказів та інших судових документів; збір інформації, необхідної судді; контроль за роботою працівників суду (секретарів) та інша діяльність, що прискорює судовий розгляд. Помічник судді — не персональний асистент, а працівник апарату суду, який допомагає кільком суддям і має не більше привілеїв, ніж інші працівники апарату суду. Запровадження такої посади прискорило судові процедури та підвищило якість судових документів, але створило загрозу порушення конфіденційності.

Досліджуючи правовий статус помічника судді в Україні, експерт Програми з правових питань та навчальних програм Ігор Осика зауважив, що протягом майже п'яти років функціонування цієї посади в місцевих загальних судах помічники суддів зарекомендували себе як ефективні працівники апарату суду, здатні істотно допомогти суддям в умовах зростаючого навантаження. Визначивши недоліки нинішнього правового статусу помічника судді, Ігор Осика назвав можливі шляхи його удосконалення. Так, на його думку, Закон України «Про судоустрій України» слід доповнити окремою статтею «Помічник судді», в якій буде зазначено основні права та обов'язки, вимоги до кандидата на посаду, особливі гарантії, пов'язані з характером роботи.

Із результатами проведеного в рамках Проекту статистичного аналізу виконання функціональних обов'язків помічниками суддів в Україні ознайомив учасників круглого столу експерт Проекту Аксель Кьотц. Делегування частини повноважень (підготовка проекту рішення суду) помічнику значно збільшує продуктивність праці судді; крім того, помічник частково працює як додатковий секретар. Таким чином, вирішення проблеми збільшення обсягу роботи судді в останні роки стало можливим завдяки введенню посади помічника судді. Крім того, це економічно вигідно, адже помічники допомагають суддям, виконуючи технічну роботу.

За результатами обговорення та попереднього аналізу статусу помічника судді в Україні учасники засідання дійшли висновку, що необхідно переглянути роль та місце помічника судді в місцевому загальному суді з метою перетворення цієї посади у престижну правову професію, яка сприятиме функціонуванню ефективної судової системи.

Зазначимо, що в роботі форуму також взяли участь наукові консультанти та помічники суддів Верховного Суду України; експерти Проекту з питань судочинства з Данії, Німеччини та Польщі; представники Академії суддів України і Державної судової адміністрації України; голови судів, помічники суддів і керівники апаратів судів з пілотних регіонів Проекту: м. Києва, Київської, Львівської, Одеської та Харківської областей.

Триває передплата офіційних видань Верховного Суду України:

Вісник Верховного Суду України

Періодичність — 12 номерів на рік

Передплатний індекс — 40358

В офіційному науково-практичному виданні публікуються нові роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, добірки витягів із судових рішень у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах, науково-практичні коментарі чинного законодавства, аналіз судової статистики та узагальнення судової практики, матеріали на допомогу судді з найбільш складних питань здійснення судочинства, практика Європейського суду з прав людини, дискусійні статті щодо проблем судово-правової реформи і правотворчості.

Рішення Верховного Суду України

Періодичність — 2 випуски на рік

Передплатний індекс — 40646

У збірнику публікуються судові рішення у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах, розглянуті Верховним Судом України протягом певного періоду.

Кожне рішення супроводжується правовою позицією, в якій стисло викладено його основний зміст. Рішення систематизовані за формами судочинства, галузями законодавства та категоріями справ.

Випуск 2(19)
2009

Докладніше про ці видання, їх тематику можна дізнатись у видавництві «Істина» за адресою: 04073 Київ 73, вул. Сирецька, 38.

Передплату можна оформити у відділеннях зв'язку протягом року.

Телефони: (44) 468-3131, 468-0999, 468-5973.

E-mail: istina_book@ukr.net